

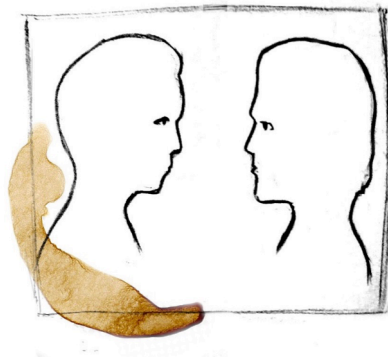
Anja Ahola S1515KA

LÄSNÄ-ELOKUVA

Elokuvallisen työmenetelmän palvelumalli

Opinnäytetyön raportti
Sosionomi

2020

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Anja Ahola	Sosionomi (AMK)	19.07.2020
Opinnäytetyön nimi		
Läsnä-elokuva. Elokuvallisen työmenetelmän palvelumalli		72 sivua
Toimeksiantaja		
Anja Ahola, Läsnä-elokuva		
Ohjaaja		
Kati Vapalahti		
Tiivistelmä		
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Läsnä-elokuvan palvelumalli sosiaalialan terapeutin psykososiaalisen asiakaskohtaamisen tueksi. Tavoitteena oli tuottaa tietoa läsnäolevasta kohtaamisesta ja siitä, miten Läsnä-elokuva toimii sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa. Läsnä-elokuva on elokuvallisia keinoja käyttävä työmenetelmä. Siinä kuvaaja kohtaa kuvattavan terapeutin läsnäolevasti sekä voimaantumista että myönteistä tunnistamista tukevalla tavalla.</p>		
<p>Opinnäytetyön tilaajana toimin itse. Tavoitteenani oli kehittää omaan yritystoimintaani Läsnä-elokuvatuote. Läsnä-elokuvaa kehitettiin yhteistyössä SPR:n Laukaan osaston kanssa talvella ja keväällä 2018–2019. Yhteistyöstä valmistui kuusi Läsnä-elokuvaa, jotka esitettiin ystävätoiminnan ensi-illassa.</p>		
<p>Opinnäytetyö oli sekä toiminnallinen että tutkimuksellinen. Toiminnallisuus tarkoitti Läsnä-elokuva palvelumallin kehittämistä palvelumuotoilun menetelmiä hyödyntäen käytännössä. Tutkimuksellisuus tarkoitti arviointiaineiston keräämistä, luokittelemista sekä arvioimista tutkimuskysymyksittäin, jotka olivat: 1. Mitä läsnäolo tarkoittaa haastateltavien mielestä kohtaamisessa?; 2. Kuinka terapeutin läsnäoloon pohjautuva Läsnä-elokuva toimii osallistujien mielestä ihmisten välisessä kohtaamisessa? ja 3. Miten Läsnä-elokuvaa voisi hyödyntää haastateltavien mielestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa? Arviointiaineistona toimivat kuvattavien haastattelut, yhteistyökumppaneiden yhteishaastattelu, yleisöensi-illassa kerätty palaute sekä opinnäytetyön tekijän kenttäpäiväkirja.</p>		
<p>Kehittämistyön tuloksena voidaan todeta Läsnä-elokuvan soveltuvan sosiaalialan terapeutin psykososiaaliseen asiakastyöhön. Opinnäytetyössä Läsnä-elokuva mahdollisti asiakkaan itsereflektointia ja tuki myönteistä muutostyötä. Kuvattavien haastatteluissa Läsnä-elokuvaa kuvailtiin mm. <i>”loistavaksi menetelmäksi tutustua itseen”</i>. Joidenkin kuvattavien kohdalla oman Läsnä-elokuvan ensikatselmus herätti aluksi itsekriittisyyttä.</p>		
<p>Kehittämistyön tuotoksena valmistui palvelumalli ”Liikkuva Läsnä-studio”. Liikkuvassa Läsnä-studiossa asiakkaista toteutetaan myönteistä muutostyötä tukevia Läsnä-elokuvia. Studio viedään keskitetysti useiden eri sosiaalipalveluiden asiakkaiden lähetyville. Näin kustannukset pysyvät kohtuullisina työn laadusta tinkimättä. Liikkuva Läsnä-studio on yksi konkreettinen keino lisätä kiireetöntä ja läsnäolevaan kohtaamiseen perustuvaa sosiaalialan asiakastyötä.</p>		
<p>Tulevaisuudessa Läsnä-elokuva työmenetelmästä voidaan järjestää myös koulutusta.</p>		
Asiasanat		
Psykososiaalinen työ, läsnäoleva kohtaaminen, terapeutin läsnäolo, voimaantuminen, myönteinen tunnistaminen, elokuvallinen työmenetelmä		

Author (authors)	Degree	Time
Anja Ahola	Bachelor of Social Services	July 2020
Thesis title		
Presence Film. Service model for a cinematic working method		72 pages
Commissioned by		
Anja Ahola, Presence Film (Läsnä-elokuva)		
Supervisor		
Kati Vapalahti		
Abstract		
<p>The purpose of this thesis was to develop a Presence Film service model for the therapeutic psychosocial client encounter in social work. It also aimed to produce knowledge about presence in an encounter, and how Presence Film works in a psychosocial client encounter in social work. Presence Film is a working method that uses cinematic ways. In Presence Film the photographer (social worker) encounters the main character (client) with a therapeutic presence, and in a way that supports his/her empowerment and positive recognition.</p>		
<p>This thesis was commissioned by myself. My aim was to develop a Presence Film product for my business. Presence Film was developed together with the Finnish Red Cross Laukaa branch during the winter and spring 2018-2019. This collaboration produced six Presence Films that were presented in a premiere.</p>		
<p>The thesis was both functional and research-based. Functionality meant that the Presence Film service model was being developed in practice using the tools of service design. The research aspect of the thesis meant that the evaluation material was being collected, categorized and evaluated using the following research questions: 1. What does presence in an encounter mean for the participants?; 2. How does Presence Film that is based on the therapeutic presence work for the participants in an encounter? and 3. How to utilize Presence Film in client encounters in social work from the participant point of view? The evaluation material consisted of the interviews with the main characters and collaboration partners, feedback from the audience at the premiere, and the field journal of the author who was also the filmmaker.</p>		
<p>As a result of the development it can be stated that Presence Film is a suitable working method in client encounters in social work. Presence Film enables client's self-reflection and supports his/her positive life change. In the main characters' interviews Presence Film was described for example as a <i>"brilliant method to get to know oneself"</i>. Some of the main characters were self-critical at first while watching their personal Presence Film.</p>		
<p>As an output of the development a service model called "Moving Presence Studio" was invented. Moving Presence Studio goes where the clients are to make empowering films of them. In the future there is a possibility to create training for the Presence Film method.</p>		
Keywords		
<p>Psychosocial work, presence meeting, therapeutic presence, empowerment, positive recognition, cinematic working method</p>		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	MIKÄ ON LÄSNÄ-ELOKUVA?	8
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	9
3.1	Psykososiaalinen työ	10
3.2	Läsnäoleva kohtaaminen	12
3.3	Terapeuttinen läsnäolo	14
3.4	Voimaantumisen ja myönteinen tunnistaminen	17
3.5	Käsitteiden synteesi	18
4	AIEMMAT KOKEMUKSET LÄSNÄ-ELOKUVAN MENETELMÄSTÄ	19
4.1	Ikääntyneiden päiväkeskuksen elokuvaprojekti	19
4.2	Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikön elokuvaprojekti.....	21
5	OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	23
6	KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI, OSALLISTUJAT JA HYÖDYNSAAJAT	24
7	LÄSNÄ-ELOKUVAN KEHITTÄMISTÄ PALVELUMUOTOILULLA	26
8	ARVIOINTIAINEISTON KERUU JA ANALYYSI	31
8.1	Arviointiaineisto	31
8.2	Kuvattavien haastattelut.....	31
8.3	SPR:n Laukaan osaston puheenjohtajan ja ystävätoiminnan yhteyshenkilön yhteishaastattelu.....	33
8.4	Yleisön ja kuvattavien ensi-iltapalaute	33
8.5	Kenttäpäiväkirjahavainnot.....	34
8.6	Aineiston analyysi – luokittelusta synteesiin	35
9	TULOKSET	40
9.1	Läsnäolo kohtaamisessa haastateltavien mukaan	40
9.2	Läsnä-elokuvan vaiheet ja osallistujien näkemykset kohtaamisesta eri vaiheissa	41
9.2.1	Läsnä-keskustelu	42
9.2.2	Läsnä-kuvaus	43

9.2.3	Leikkaus	45
9.2.4	Kahdenkeskinen Läsnä-katselmus.....	46
9.2.5	Julkinen Läsnä-katselmus	48
9.3	Osallistujien ja haastateltavien näkemyksiä Läsnä-elokuvan menetelmästä.....	50
9.4	Haastateltavien ajatuksia Läsnä-elokuvan hyödynnettävyydestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa	52
10	POHDINTAA	53
10.1	Läsnäolo ihmisten välisessä kohtaamisessa	53
10.2	Läsnä-elokuva ihmisten välisessä kohtaamisessa	54
10.2.1	Kuvaaja Läsnä-elokuvassa	55
10.2.2	Kuvattava Läsnä-elokuvassa	58
10.3	Läsnä-elokuva sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa.....	59
11	KEHITTÄMISTYÖN TUOTOS: LIIKKUVA LÄSNÄ-STUDIO.....	61
12	OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	63
13	LOPPUSANAT JA KEHITTÄMISEHDOTUS	65
	LÄHTEET	68

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Sen tarkoituksena on palvelumuotoilun menetelmiä hyödyntäen kehittää **Läsnä-elokuvan** palvelumalli. Läsnä-elokuva on elokuvallisia keinoja käyttävä työmenetelmä, jota voidaan käyttää sosiaalialan psykososiaalisen asiakastyön tukena. Läsnä-elokuvan tavoitteena on tukea läsnäolevaa kohtaamista asiakastilanteessa. Asiakas kohdataan terapeuttisesti läsnäolevasti sekä voimaantumista tukevalla tavalla. Hänet tuodaan myönteisesti tunnistettavaksi itselleen ja muille.

Sosiaalialalla työntekijän ja asiakkaan läsnäoleva kohtaaminen on yksi merkittävimmistä onnistuneen työskentelyn edellytyksistä. Helmisen väitöskirjassa kokeneet sosiaaliohjaajat olivat sitä mieltä, että työntekijän ja asiakkaan välinen kohtaaminen, vuorovaikutus ja yhteistyö on heidän työnsä perusta. Ohjaajat painottivat nimenomaan läsnäolon merkitystä kohtaamisessa. (Helminen 2013, 83, 89.) Hännisen (2003; 2004) mukaan onnistunutta asiakaskohtaamista sosiaalialalla määritti niin ikään läsnäolo; se, että työntekijät työskentelivät asiakkaan kanssa, olivat tilanteissa läsnä, ottivat tunteet huomioon ja olivat empaattisia (Hänninen & Poikela 2016, 149).

Viime vuosina sosiaalialalla on kuitenkin ilmennyt huolta siitä, kuinka ihmisten välisten kohtaamisten käy. ”Jos apua tarvitsevan ihmisen aito ja tasaveroinen kohtaaminen laiminlyödään, menetetään olennainen osa sosiaalialan auttavasta työstä”, kirjoittaa Mannersola (2014) sosiaalialan blogissa. Sosiaalialalla on omaksuttu monia liike-elämän toimintatapoja. Tämä on synnyttänyt pelkoa siitä, että asiakkaan kohtaava läsnäolo muuttuu tehokkuusvaatimusten myötä liian tekniseksi ja lähinnä rutiinien sujuvaksi hoitamiseksi. (Mönkkönen 2018, 17.)

Asiakkaan läsnäolevaa kohtaamista estää tänä päivänä erityisesti kiire. Tiedotusvälineissä on varsin tavanomaista nähdä seuraavanlaisia otsikoita: ”Kiire vaivaa sosiaalityötä – riski joutua mielenterveyden vuoksi sairauslomalle jopa kaksinkertainen” (Eklund 2016), tai ”Kiire uuvuttaa sosiaalityöntekijät” (Raitio 2015). Mänttari-van der Kuip osoitti suomalaisten sosiaalityöntekijöiden voivan yhä huonommin työssään nykyisessä taloudellisuutta ja tehokkuutta vaativassa ilmapiirissä. Tilanteen nähtiin vaikuttavan myös asiakaskohtaamisiin.

(Mänttari-van der Kuip 2015, 73.) Helmisen (2013, 87) väitöskirjassa ilmeni, että työpaineista johtuen sosiaaliohjaajan voi olla haasteellista löytää aikaa asiakkaan kohtaamiseen ja hänen kuulemiseensa.

Idea Läsna-elokuvasta perustuu omaan työhistoriaani dokumenttielokuvien tekijänä, ja niihin havaintoihin, joita olen tehnyt vuosien varrella kohdatessani kuvattaviani. Todelliset, aidot ja syvällisetkin kohtaamiset ovat tulleet mahdollisiksi vain herkeämättömässä läsnäolossa. Nyt olen laajentamassa työreviiriäni sosiaalialalle. Tulen tekemään töitä ihmisten kanssa, jotka elävät useimmiten yhteiskuntamme marginaalissa. Kuten tutkimuksissakin ilmenee, he kaipaavat muutostyössään erityisen paljon kohdatuksi ja nähdyksi tulemistä. Läsna-elokuvan avulla voin yhdistää elokuvallisen osaamiseni sosiaalialan orastavan tuntemukseeni. Menetelmän kehittämisen myötä olen omalta osaltani edistämässä sosiaalialan asiakastyön kiireettömyyttä ja asiakkaan läsnäolevan kohtaamisen toteutumista.

Toimin itse opinnäytetyön tilaajana kehittääkseni omaan yritystoimintaani Läsna-elokuvan työmenetelmän ja palvelumallin. Ennen tätä opinnäytetyötäni testasin ja kehittelemäni kahdessa eri sosiaalialan toimipaikassa työharjoittelujeni lomassa. Ikäänntyneiden päiväkeskuksessa valmistimme kuusi Läsna-elokuvaa, ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksiköstä syntyi viisi Läsna-elokuvaa. Opinnäytetyössäni tuon esiin tiivistetysti myös kokemuksia näistä projekteista.

Opinnäytetyöni keskittyy varsinaisesti yhteistyöprojektiin Suomen Punaisen Ristin Laukaan osaston kanssa. Valmistimme yhteensä kuusi Läsna-elokuvaa talvella 2019 ystävätoiminnassa ja omaishoidon tukitoiminnassa olevien ihmisten kanssa. Elokuissa minä toimin elokuvantekijänä ja Laukaan SPR:ltä tulevat osallistujat kuvattavina. Esittelin idean Läsna-elokuvasta heille joulukuussa 2018, minkä jälkeen elokuvat valmistuivat edeten tapaamisten, kuvaamisten ja leikkaamisten kautta valmiisiin Läsna-elokuviin. Valmiit elokuvat esitin ensin kuvattaville henkilökohtaisesti. Huhtikuussa 2019 järjestimme ensi-illan kaikille projektiin osallistujille sekä ystävätoiminnassa mukana oleville.

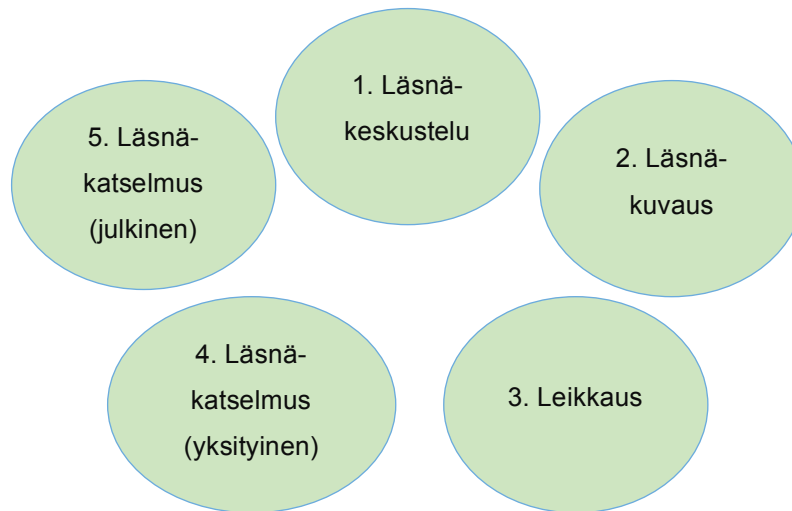
Läsnä-elokuvan työmenetelmää ja palvelumallia kehitettiin konkreettisesti elokuvia tekemällä. Läsnä-elokuvien valmistumisen jälkeen luokittelin ja analysoin projektista kerätyn arviointimateriaalin. Keskeisinä teoreettisina käsitteinä analyysissäni toimivat psykososiaalisen työn, läsnäolevan kohtaamisen, terapeutin läsnäolon, voimaantumisen ja myönteisen tunnistamisen käsitteet. Opinnäytetyön tuloksena valmistui ”Liikkuvan Läsnä-studion” palvelumalli sosiaalialan terapeutin psykososiaalisen asiakaskohtaamisen tueksi.

2 MIKÄ ON LÄSNÄ-ELOKUVA?

Läsnä-elokuvan tavoitteena on kohdata asiakas (kuvattava) terapeutisesti läsnäolevasti ja voimaantumista tukevalla tavalla, sekä tuoda hänet myönteisesti tunnistettavaksi itselleen ja muille.

Läsnä-elokuvan toteuttaminen jakaantuu neljään tai viiteen vaiheeseen. Nämä vaiheet ovat: 1. Läsnä-keskustelu; 2. Läsnä-kuvaus; 3. Leikkaus; 4. Läsnä-katselmus (yksityinen) sekä 5. Läsnä-katselmus (julkinen). (Kuva 1.) Ensimmäisessä **Läsnä-keskustelun** vaiheessa kuvaaja ja kuvattava tutustuvat ilman kameraa tavoitteena rakentaa luottamussuhdetta. **Läsnä-kuvauksessa** kuvaaja kohtaa kuvattavansa läsnäolevasti ja keskittyneesti kameran edessä. Noin puoli tuntia kestävässä kuvauksessa keskitytään siihen, mikä on kuvattavalle tärkeää, myönteistä ja voimaannuttavaa tässä hetkessä. **Leikkausvaiheessa** kuvaaja leikkaa kohtaamisesta 4–5-minuuttisen lyhyen elokuvan. Elokuvasa tuodaan esille yksi keskeinen kuvattavan kanssa yhdessä määritelty näkökulma. Valmis Läsnä-elokuva esitetään ensin **yksityisessä Läsnä-katselmuksessa** kuvattavalle. Tämän jälkeen elokuva voidaan esittää myös **julkisessa Läsnä-katselmuksessa** mahdolliselle muulle osallistujaryhmälle. Kuvattava saa itselleen muistoksi sekä koko kuvamateriaalin että valmiin Läsnä-elokuvansa. Lopullinen Läsnä-elokuva voidaan taltioida kuvattavan suosituksella Läsnä-elokuvan ja mahdollisen yhteistyötahon nettisivuille.

Kuva 1. Läsä-elokuvan eri vaiheet

3 TOOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys sisältää sosiaalityön sekä sosiaalialan työn kirjallisuutta ja tutkimuksia, sillä sosionomin ja sosiaalityöntekijän työn perusta on samankaltainen. Talentian 14.12.2017 julkaisema malli sosiaalihuollon laillistettujen ammattilaisten työnjaoksi tukee ajatusta. Sekä sosionomi että sosiaalityöntekijä toimivat asiakastyön ja asiakasprosessien asiantuntijoina. Sosiaalityöntekijät erottuvat sosionomeista mm. siinä, että he toimivat sosiaalityön ammatillisina johtajina ja vastaavat erityisen tuen tarpeessa olevista asiakkaista sosiaalihuoltolain edellyttämällä tavalla. (Talentia 2017, 4–7.)

Sosionomin ja sosiaalityöntekijöiden töiden tavoitteet ovat myös yhteneväiset. Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnetin (2003) mukaan sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Sosiaalihuoltolaissa (30.12.2014/1301, 16. §) sosiaaliohjauksen tavoitteeksi on samaan tapaan kirjattu yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä.

Hyödynnän teoreettisessa tarjonnassa myös psykoterapian viitekehyksessä tehtyjä tutkimuksia ja havaintoja. Tämä johtuu siitä, että Läsä-elokuva soveltuu käytettäväksi nimenomaan sosiaalialan psykososiaalisessa asiakastyössä, jota Toikko (1997, 183) kuvailee kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustavaksi auttamistyöksi. Ja vaikka sosiaalialan psykososiaalinen työ ei Granfeltin

(1999, 222–223) mukaan olekaan terapiamuoto, on siinä mukana terapeutin ulottuvuus.

Psykologisten ja psykoterapeuttisten tutkimusten hyödyntäminen sosiaalialan kirjallisuudessa ei sinänsä ole uusi asia. Esimerkiksi Ilmari Rostila (2001, 43) viittaa sosiaalialan asiakassuhteesta kirjoittaessaan mm. David Hoween (1993) ja Truxiin ja Mitcheliin (1971), jotka toivat tutkimuksissaan esiin onnistuneita psykoterapeuttisen suhteen elementtejä. Sipilä puolestaan viittaa Hoween (1987), jonka mukaan psykoanalyttinen teoria on kiinnostanut sosiaalityöntekijöitä jo yli puoli vuosisataa. He eivät ole tekeytyneet psykoanalytikoiksi, mutta ovat löytäneet siitä apuvälineitä asiakastyöhönsä. (Sipilä 2011, 53.)

3.1 Psykososiaalinen työ

Suomalaisessa sosiaalialan psykososiaalista työtä käsittelevässä kirjallisuudessa nousee edelleenkin vahvasti esiin Riitta Granfeltin 1990-luvun kirjoitukset aiheesta. Granfeltin mukaan psykososiaalinen työ yrittää ratkaista sitä, miten sosiaaliset ongelmat ja psyykkinen pahoinvointi ovat kietoutuneet toisiinsa yksilöiden ja perheiden elämässä. Psykososiaalisen ajatuksena on huomioida tunteva ja toimiva ihminen sosiaalisessa tilanteessa. Siihen sisältyy terapeutin ulottuvuus, jossa tarkkaavainen ja eläytyvä kuuntelu on työn toteutumisen välttämätön ehto. (Granfelt 1999, 214, 222–223.)

Sipilä viittaa moniin lähteisiin tiivistäessään väitöskirjassaan sosiaalialan psykososiaalisen työn olevan eräänlaisen ongelmanratkaisuprosessin läpiviemistä, mikä edellyttää aitoa vuorovaikutussuhdetta ja välittämistä asiakassuhteessa. Työntekijältä vaaditaan empatiataitoja ja kykyä kuunnella asiakasta. Toisaalta hänen tulee käyttää tukea ja kontrollia sopivassa suhteessa. Asiakaskohtaamisessa työntekijä käy omaa sisäistä dialogiaan hakeakseen ymmärrystä asiakkaan kanssa käytävään dialogiin. Dialogi etenee menneisyyden tunnistamisen ja kokemusten ylittämisen kautta uuden elämän käsikirjoituksen rakentamiseen. Psykososiaalisen työn keskiössä ovat kumppanuus, asiakaskeskeisyys sekä dialogisuus, jossa asiakasta voimauttavalla terapeutisella keskustelulla haetaan ratkaisua asiakkaan tilanteeseen. (Sipilä 2011, 58–59.)

Särkelä syventää terapeutin keskustelun ymmärrystä kirjoittamalla auttavasta kohtaamisesta (vrt. dialogisuus), jossa työntekijä ja asiakas asettuvat samalle viivalle tutkimaan ja vertailemaan näkemyksiään todellisuudesta. Työntekijä haastattelee asiakasta, jotta asiakas saisi elämäntilanteestaan selkeämmän kuvan. Uusien näkökulmien esiin nostaminen voi johtaa uusiin oivalluksiin, ja sitä kautta tulevaisuuden konkreettisten mahdollisuuksien löytämiseen. (Särkelä 2001, 42, 77.)

Psykososiaalista työtä hyödynnetään sosiaalialan asiakastyössä laajalti. Sosiaalihuoltolaissa (25. §) mainitaan, että mielenterveystyöhön kuuluu tarpeenmukaisesti annettua yksilön ja perheen psykososiaalista tukea. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan yhtenä sosiaalisen kuntoutuksen välineenä voi niin ikään olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö. Psykososiaalisen työn tyypillisiä toiminta-alueita ovat olleet lastensuojelu, päihdehuolto, kriminaalihuolto ja mielenterveystyö. Näiden työalueiden lisäksi psykososiaalista työtä tarvitaan Raunio mukaan entistä enemmän myös muussa perinteisessä sosiaalihuollon sosiaalityössä. (Raunio 2009, 178–179.)

Ihmisten ongelmien terapeutin työstämisen liittäminen sosiaalityön yhteiskunnalliseen lähtökohtaan tekee Raunio (2009, 179) mukaan psykososiaalisesta työstä erityisen kiinnostavaa. Sosiaalityössä käsite psykososiaalinen onkin Kemmon (2016, 3) mukaan ollut viimeiset kaksi vuosikymmentä varsin ristiriitainen: toisaalta psykososiaalisen käsitteen ja työmuodon rooli nähdään alalla merkityksellisenä, toisaalta taas koko psykososiaalisen merkitystä ja tarpeellisuutta epäillä. Weckroth on Kemmon kanssa samoilla linjoilla. Terapeutin orientoitunut sosiaalityön ote on ollut sosiaalityön sisällä jännitteinen. Psykososiaalisuus on näyttäytynyt terapeutin työalueena, jonne kokonaisvaltaisen työotteen vuoksi on mentävä, mutta joka samalla uhkaa oman työtapojen puhtautta. (Weckroth 2007, 432.) Kemmon (2016, 4) mukaan ei olekaan ihme, ettei käsitteen roolista ja käytötavoista ole käyty tutkimuksellista keskustelua, kun jo lähtökohtaisesti ollaan eri mieltä siitä, mikä ylipäättään on alalla toivottavaa ja mahdollista.

Sosiaalialalla on kuitenkin selkeä tarve psykososiaaliselle kohtaamiselle. Järvisen väitöskirjan tavoitteena oli laajentaa ymmärrystä asiakastyöntekijäsuhteesta osana rikosseuraamustyötä. Tutkimuksen tuloksissa ilme-

ni, että yksi merkittävistä tekijöistä asiakassuhteessa oli tila, aika ja vapaus keskustella asiakkaan näkökulmasta keskeisistä asioista vastavuoroisesti. Asiakas-työntekijäsuhteen muutosvoimaisuus tuli sen dialogisuudesta ja mahdollisuudesta identiteetin uudelleenrakentamiselle. Tutkimus vahvisti psykososiaalisen työn paikkaa rikosseuraamusalan työssä. (Järvinen 2015, 232–236.)

Opinnäytetyössäni psykososiaalinen työ määrittyy Toikkaa (1997,183), Weckrothia (2007, 434) ja Sipilää (2011, 59) mukaillen ***terapeuttisesti orientoituneeksi sosiaalialan työotteeksi, joka perustuu kasvokkaiseen vuorovaikutukseen, ja jossa asiakkaan voimaantumista tuetaan terapeuttisen elokuvanteon ja keskustelun avulla.***

Käsite psykososiaalinen on opinnäytetyössäni oleellinen, sillä Läsna-elokuvassa pyritään toteuttamaan terapeuttiseen kohtaamiseen ja keskusteluun pohjautuvaa työtä asiakkaan voimaantumisen edistämiseksi.

3.2 Läsnaoleva kohtaaminen

Filosofi Martin Buber (1878–1965) kehitteli Minä–Sinä-teorian ihmisten välisestä kohtaamisesta, joka sopii hyvin Läsna-elokuvan kontekstiin. Buberin mukaan perussana MINÄ–SINÄ saa aikaan yhteyden maailman. Kun olemme vastatusten ihmistä ja sanomme Minä–Sinä hänelle, hän on Sinä, joka täyttää taivaanpiirin ja kaikki elää hänen valossaan. Kohtaaminen on avointa ja inhimillistä, eikä Minän ja Sinän välillä ole mitään käsitteellistä, pyrkimystä tai kuvittelua. Aito kohtaaminen tapahtuu Buberin mielestä vain siellä, missä kaikki keinot ovat sortuneet. (Buber 1993, 28–34.)

Buberin Minä–Sinä teoksen suomentaja Jukka Pietilä kirjoittaa esipuheessaan Buberin näkevän ihmisen kommunikaation kaksitahoisena: Minä–Se suhde edustaa esineellistävää ja kategorisoivaa suhdetta kohdattuun, kun taas Minä–Sinä yhteys edustaa autenttista dialogista kohtaamista. Olennaista onkin, kumpi ihmisessä on vallitsevana – esineellistävä vai dialogisesti kohtaava puoli. (Pietilä 1993, 15–16.)

Sekä Kokkonen että Heinonen ovat pyrkineet pro gradu -tutkielmissaan avaamaan Buberin monitulkintaista aidon dialogin käsitettä. Kokkonen (2016, 23–24) kirjoittaa Buberin aidon dialogin tarkoittavan jakautumatonta ja kokonaisvaltaista yhteyttä Minän ja Sinän välisessä tilassa, jossa toinen kohdataan tasavertaisesti ilman pienintäkään ennakkokäsitystä tai arviota. Heinonen puolestaan näkee Buberin aidon dialogin olevan toisen kohtaamista sellaisena kuin hän on, tarkoituksena luoda elävä ja vastavuoroinen suhde osapuolten välille. Ihmisinä voimme valita joko tietoisesta tai tiedostamattomasta olemisen tavan maailmassa. Tietoinen olemisen tapa mahdollistaa Heinosen päätelmien mukaan Buberin kuvaileman aidon dialogin. (Heinonen 2016, 34–35, 57–58.)

Haarakangas syventää tietoista olemisen tapaa tuomalla esiin dialogisen elinläsnäolevan tavan olla maailmassa. Maailmassa olemisemme on läsnäolevaa olemista, kun kytkeydymme siihen, mitä on ja tapahtuu, ja olemme siinä juuri nyt. Poissaoleva olemisen on silmiemme, korviemme ja mielemmme sulkemista ympäristöltämme. Haarakangas kiteyttää dialogisen kohtaamisen niin, että se on kokonaisvaltaista läsnäoloa tässä hetkessä, olevaisen kokemista yhdessä, sekä vastaanottavuutta sille mitä on, ja vastaamista sille mitä on. (Haarakangas 2011, 129–130; Haarakangas 2009, 1–2.)

Kohtaamista ja läsnäoloa ei voi irrottaa toisistaan, ja paikallaan onkin kysyä, voiko aitoa kohtaamista tapahtua ilman läsnäoloa? Opinnäytetyössäni tarkoitetaan läsnäolevalla kohtaamisella **tietoista, kokonaisvaltaista, aitoa, antautunutta ja vastaanottavaista läsnäoloa yhdessä toisen kanssa tässä hetkessä.**

Vaikka käsite läsnäoleva kohtaaminen odottaa vielä selkeää tutkimuksellista määritelmäänsä, voidaan sen merkitystä lähteä nostamaan esiin tutkimusten kautta. Jokisen (2017) tutkimuksessa sosiaalityön opiskelijat näkivät yhdeksi tärkeimmäksi tavoiteltavaksi sosiaalityöntekijän ominaisuudeksi vahvan läsnäolon. Vuorovaikutuksen haastattelumuotoissa korostui vastaajien mielestä työntekijän kyky osata esittää jatkokysymyksiä, jotta asiakaskohtaamisessa päästiin pintaa syvemmälle. Kerrontaformaatti puolestaan toteutti sosiaalityön arvolähtökohtaa, jossa asiakas oli kokemuksineen, tunteineen ja toiveineen keskeisessä asemassa. Molemmissa formaateissa työntekijältä vaadittiin kes-

kittynyttä läsnäoloa ja taitoa olla läsnäoleva kuuntelija. (Jokinen 2017, 196, 204–205.)

Kaija Hänninen (2004) analysoi tutkimuksessaan ensitietokokemuksia vammaisen lapsen syntyessä. Työntekijöiden aito läsnäolo vaikutti asiakkaiden kokemuksiin kohtaamisista, teki tilaa tunteiden esiin tulolle ja mahdollisti niiden jakamisen (Hänninen & Poikela 2016, 159). Hänninen hahmotteli tulosten pohjalta ensitietomallin siitä, millainen kohtaamisen tulisi olla, jotta ensitiedon välittämistilanteesta muodostuisi onnistunut kohtaaminen vanhempien ja työntekijöiden välillä. Keskeisiä tekijöitä mallissa olivat avoin dialogi sekä työntekijöiden aito läsnäolo. (Hänninen 2004.)

3.3 Terapeuttinen läsnäolo

Psykoterapeuttisessa kirjallisuudessa viitataan usein psykologi Carl Rogersin (1902–1987) teoriaan terapeuttisen kohtaamisen ydinolosuhteista. Rogersin (1956) mukaan kohtamisessa on oleellista työntekijän empaattisuus, aitous ja ehdoton hyväksyntä asiakasta kohtaan, jotta terapeuttinen muutos olisi mahdollista. Gellerin ja Greenbergin (2002, 73) mukaan Rogers jatkjalosti teoriaansa ennen kuolemaansa, ja nosti kaikkein tärkeimmäksi terapeuttisen suhteen pohja-elementiksi työntekijän läsnäolon. Myös Geller ja Greenberg korostavat tutkimuksessaan työntekijän läsnäolon ensisijaista merkitystä (2002, 85).

Terapeuttinen läsnäolo (therapeutic presence) perustuu läsnäolevaan kohtaamiseen, mutta on luonteeltaan sitä aktiivisempi ja pyrkii muutokseen. Terapeuttisessa läsnäolossa on Haarakankaan mukaan erityisen tärkeää läsnäoleva oleminen, sillä asiakas kokee ja vaistoaa herkästi työntekijän kyvyn olla läsnä tilanteessa ja asiakastaan varten. Terapeuttista läsnäoloa Haarakangas kuvailee seuraavasti: ”Terapeuttinen läsnäolo ei ole vain vastaanottavaisuutta, valmiutta kuunnella asiakasta. Se edellyttää aitoa ja aktiivista kohtaamista, uskallusta astua kohti toista ihmistä, toisen elämänpiiriin, hänen kokemusmaailmaansa.” (Haarakangas 2009, 3–4.)

Terapeuttisissa kohtaamisissa osallistujien välille luodaan suhde, joka mahdollistaa uutta ymmärrystä synnyttävän puheen. Tästä välitilasta ja siinä ta-

pahtuvasta vuorovaikutusprosessista käytetään termiä dialogisuus. Dialogista suhdetta luonnehtii Haarakankaan mukaan avoimuus, tasavertaisuus, turvallisuus, luottamus, keskinäinen välittäminen sekä kokonaisvaltainen läsnäolo. Asiakassuhteessa tapahtuvassa dialogissa asiakkaan puhe ja itsensä ilmaiseminen peilautuu työntekijän hyväksyvässä ja arvostavassa tavassa olla läsnä, kuunnella ja kommentoida kuulemaansa. Dialogisessa prosessissa kuunnellaan ja tullaan kuulluiksi, kehitetään ymmärrystä, sekä muodostetaan ja muutetaan merkityksiä. (Haarakangas 2009, 8.)

Kanadalaisten tutkijoiden Gellerin ja Greenbergin mukaan terapeuttisessa läsnäolossa tuodaan kokonainen itse kohtaamiseen asiakkaan kanssa; työntekijä on täysin läsnä hetkessä asiakkaan kanssa ja asiakasta varten, ja vain vähän itsekeskeisiä tarkoituksia ja tavoitteita mielessä. Geller ja Greenberg viittaavat Buberiin (1958), jonka mukaan parannus nousee esiin (emerges) kahden ihmisen kohtaamisesta, kun he tulevat täysin läsnäoleviksi toisilleen. (Geller & Greenber 2002, 72–73.)

Geller ja Greenberg haastattelivat seitsemää kokenutta psykoterapeuttia tavoitteenaan tunnistaa ja ymmärtää työntekijän terapeuttista läsnäoloa asiakaskohtaamisessa. Kvalitatiivisen analyysin pohjalta syntyi terapeuttisen läsnäolon malli (kuva 2). Malli sisältää kolme osa-aluetta: *Läsnäoloon valmistautumisen*, *Läsnäolon prosessin* ja *Läsnäolon kokemisen*. Läsnäoloon valmistautuminen tuo esille niitä toimia, jotka edistävät työntekijän läsnäoloa asiakaskohtaamisessa. Hän valmistautuu ottamaan asiakkaan vastaan läsnäolevasti, avoimesti, hyväksyvästi ja kiinnostuneesti. Läsnäolon prosessi keskittyy siihen, mitä työntekijä *tekee* ollessaan terapeuttisesti läsnä asiakkaan kanssa. Hän vastaanottaa asiakkaan kokemuksen, hyödyntää itseään instrumenttina, ja vastaa asiakkaalle tästä käsin. Läsnäolon kokeminen puolestaan kuvailee, mitä työntekijä *kokee* läsnäolossaan asiakkaan kanssa. Hän on uppoutunut asiakaskohtaamiseen, mutta silti korostuneen tietoinen ja valpas tilanteessa. (Geller & Greenberg 2002, 71–76.)

LÄSNÄOLOON VALMISTAUTUMINEN

Ennen asiakkaan kohtaamista

- Aikomus olla läsnä
- Henkilökohtaisten huolien ja asioiden sivuun laittaminen
- Omien odotusten, uskomuksien, teorioiden ja suunnitelmien sulkeminen pois mielestä (bracketing)
- Avoin, hyväksyvä, kiinnostunut ja ei-tuomitseva asenne asiakasta kohtaan

LÄSNÄOLON PROSESSI

Mitä työntekijä *tekee* läsnäolossaan asiakkaan kanssa

Vastaanottavuus

- Avoin, hyväksyvä, salliva asenne
- Moniaistillinen vastaanottavuus
- Kolmannella korvalla kuuleminen
- Yliaistillinen havaitseminen

Sisäinen läpikäynti

- Oman itsen käyttäminen instrumenttina, lisääntynyt luovuus, spontaanisuus ja intuitiivisuus prosessissa
- Paluu läsnäolevaan hetkeen

Yhteys asiakkaaseen

- Lähestyttävyyys
- Kohtaaminen
- Läpinäkyvyys
- Intuitiivinen vastaaminen asiakkaalle, autenttisuus

LÄSNÄOLON KOKEMINEN

Mitä työntekijä *kokee* läsnäolossaan asiakkaan kanssa

Uppoutuminen

- Sulautuminen
- Kokeminen syvästi ilman kiinnittymistä
- Hetkessä oleminen, tietoinen, valpas, keskittynyt

Laajentuminen

- Ajattomuus, virrassa oleminen
- Korostunut tietoisuus, aistimus ja havainnointi
- Korostunut ajattelun ja tunteiden kokeminen

Maadoittuminen

- Maadoittunut, sisäinen yhteys omaan itseen
- Inklusio
- Luottamus prosessiin

Asiakkaan kanssa ja asiakasta varten oleminen

- Aikomus asiakkaan paranemiseen
- Kunnioitus, myötätunto, rakkaus

Gellerin ja Greenbergin tutkimuksen mukaan terapeutin läsnäolo on hetkestä toiseen tapahtuvaa vastaanottavuutta ja syvää yhteyttä toiseen. Se tarkoittaa asiakkaan kanssa olemista asiakkaalle tekemisen sijaan. Terapeutin läsnäolo on avoimuuden tila, jossa asiakkaan kokemus vastaanotetaan lempeällä, hyväksyvällä ja myötätuntoisella tavalla. Se tarkoittaa halukkuutta antaa asiakkaan kokemuksen koskettaa ja vaikuttaa, ja samalla kykyä reagoida asiakkaan tarpeisiin ja kokemuksiin. Terapeuttisessa läsnäolossa tasapainoillaan kaksoistietoisuudessa: toisaalta ollaan yhteydessä sekä asiakkaan että omaan kokemuksiin, toisaalta taas reflektoidaan, mitä tapahtuu kahdessa ihmisessä ja heidän välillään. (Geller & Greenberg 2002, 85.)

Tässä opinnäytetyössä terapeutin läsnäolo tarkoittaa Rogersia (1956), Haarakangasta (2009) sekä Gelleriä ja Greenbergiä (2002) mukaillen **työntekijän läsnäolevaa, aitoa, hyväksyvää ja aktiivista yhteyttä asiakkaaseen. Tämä yhteys mahdollistaa puheen, joka synnyttää uudenlaista ymmärrystä. Terapeuttisessa läsnäolossa antaudutaan nykyhetkeen, mutta samalla ollaan tietoisia tilanteen terapeuttisesta luonteesta, jossa pyritään asiakkaan tilanteen paranemiseen** (Geller & Greenberg 2002, 76).

Läsnä-elokuvassa asiakas pyritään yhtä lailla kohtaamaan terapeuttisesti läsnäolevasti, tietoisena kohtaamisen ammatillisesta ja toista ihmistä tukevasta luonteesta.

3.4 Voimaantuminen ja myönteinen tunnistaminen

Voimaantumisteoriaa kehitelleen Siitosen mukaan voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, jossa sisäinen voimantunne rakentuu. Voimaa ei voi antaa toiselle, mutta voimaantumista voidaan tukea monin eri tavoin. Siitonen käyttää termiä ”voimaantumisen mahdollistaminen”. (Siitonen 1999, 181, 189.)

Myös Miina Savolaisen kehittämässä Voimauttavan valokuvan työmenetelmässä nähdään, ettei toista ihmistä voi voimauttaa. Valokuvallisen menetelmän käyttö voi kuitenkin olla terapeuttista ja voimaantumista tukevaa. Olenoista menetelmässä ei ole niinkään itse valokuvaus, vaan katse ja näkemi-

sen tapa, jonka avulla voi tietoisesti valita katsoa toisin. (Voimauttava valokuva s.a.)

Voimauttavan valokuvan menetelmä on levinnyt 2000-luvun alusta alkaen laajasti sosiaali-, terveys- ja opetusalojen moniammatilliseen työhön (Voimauttava valokuva s.a.). Se on otettu hyvin vastaan, ja mm. Käyhkön (2012) tutkielma Voimauttavan valokuvan monikulttuurisesta työpajasta nosti esiin sen, kuinka voimauttava valokuva voi olla yksittäisille osallistujille merkityksellinen ja voimauttava kokemus.

Opinnäytetyössäni voimaantumisen ja myönteinen tunnistaminen kulkevat käsi kädessä. Voimauttavan valokuvan ajatus **korjaavan katseen ja nähdyksi tulemisen voimaannuttavasta vaikutuksesta** (Voimauttava valokuva s.a.) yhdistyy Kallion, Korkiamäen ja Häklin käsitteeseen **myönteisestä tunnistamisesta, joka on ihmisen oikeus tulla ymmärretyksi tavalla, joka on yhteensopiva hänen rakentavan itsekäsityksensä kanssa.** Myönteinen tunnistaminen vahvistaa itsetuntoa, itsekunnioitusta ja itsearvostusta ja ehkäisee mm. arvottomuuden tunteita. Vaikka Kallio, Korkiamäki ja Häkli ovat kehittäneet termin tukemaan lasten ja nuorten hyvinvointia, voi myönteisen tunnistamisen ajatusta soveltaa laajemminkin. Myönteinen tunnistaminen keskittyy – ongelmien ja vaikeuksien sijaan – ihmisen voimavaroihin, ja tukee tällä tavoin hänen itsetuntoaan ja yhteisöllistä toimijuuttaan. (Kallio ym. 18, 22.)

Vaikka Läsnä-elokuva on elokuvallinen menetelmä, on siinä samoja tavoitteita kuin Voimauttavan valokuvan menetelmässä. Läsnä-elokuva pyrkii yhtäläillä tukemaan ihmisen nähdyksi tulemistä, myönteistä tunnistamista (vrt. korjaava katse), ja sitä kautta voimaantumista.

3.5 Käsitteiden synteesi

Yhdistän psykososiaalisen työn, läsnäolevan kohtaamisen, terapeutin läsnäolon, voimaantumisen sekä myönteisen tunnistamisen käsitteiden määrittelyt yhdeksi yhteiseksi määritelmäksi, joka on seuraava:

Läsnä-elokuvan psykososiaalisessa asiakaskohtamisessa asiakas kohdataan terapeutisesti läsnäolevasti. Se tarkoittaa työntekijän läsnäolevaa ja aktiivista yhteyttä asiakkaaseen, jossa asiakkaan myönteistä tunnistamista sekä voimaantumista tuetaan terapeuttisen elokuvanteon ja keskustelun avulla.

4 AIEMMAT KOKEMUKSET LÄSNÄ-ELOKUVAN MENETELMÄSTÄ

Seuraavassa tuon esiin opinnäytetyön taustaa avatakseni kokemuksiani aiemmista Läsnä-elokuvaprojekteista, jotka toteutin ikääntyneiden päiväkeskuksessa ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikössä. Elokuvaprojektit kulkivat nimellä ”Pieni elokuva minusta” ja ”Eheyttävä Elokuva”. Toimin niissä itse sekä kuvaajana että leikkaajana. Vaikka menetelmäni oli tuolloin jo hyvin samankaltainen kuin tässä opinnäytetyössä, en ollut vielä kiteyttänyt menetelmän pyrkivän nimenomaan läsnäolevaan ja terapeuttiseen kohtamiseen.

4.1 Ikääntyneiden päiväkeskuksen elokuvaprojekti

Ensimmäisen Läsnä-elokuva projektin toteutin työharjoitteluni aikana ikäihmisille suunnatussa päiväkeskuksessa marras- ja joulukuussa 2017. Aluksi tutustuin päiväkeskuksen asiakkaisiin, minkä jälkeen motivoin heitä lähtemään elokuvaprojektiin mukaan. Painotin erityisesti, kuinka mukavan muiston he saisivat elokuvastaan. Kohtasin ja kuvasin kuusi kuvattavaani kahden kesken päiväkeskuksen tuulikaappiin rakennetussa tilassa. Kamerana minulla oli edullinen kotivideokamera, jonka pidin automaattiasetuksilla ja jalustalla keskittyessäni kohtaamaan kuvattavani. Leikkasin elokuvat muutaman päivän aikana. Lopulta elokuvaprojektista, joka tuolloin toteutettiin nimellä ”Pieni elokuva minusta”, valmistui kuusi lyhyttä noin 3–4-minuuttista elokuvaa, jotka esitettiin päiväkeskuksen ensi-illassa. Elokuvat ja niiden kuvamateriaalit jäivät yksityisyyden suojan takia ainoastaan kuvattaville muistitikuilla muistoksi.

Yhteenvedona projektista tiivistän päiväkeskuksen työntekijän antamat kirjalliset palautteet menetelmästä sekä omat harjoittelupäiväkirjaani kirjaamani huomiot elokuvallisen menetelmän toimivuudesta. Yksityisyyden suojan vuoksi en käsittele yksittäisten kuvattavien kommentteja. Kantavina arviointikysymyksinä olivat seuraavat:

- Kuinka elokuvallinen menetelmä toimi päiväkeskuksen asiakaskohtamisissa?
- Voiko menetelmää hyödyntää sosiaalialan asiakaskohtamisessa?

Päiväkeskuksen työntekijä piti tärkeänä seikkana sitä, että olin etukäteen perehtynyt jokaisen yksilön vahvuuksiin ja mielenkiinnon kohteisiin, ja toimin niistä käsin. Hänen mielestään menetelmässä oli hyvää asiakkaan yksilöllinen huomioiminen: asiakas sai hetken olla huomion keskipisteenä ja tuntea itsensä tärkeäksi. Elokuva ei vaatinut asiakkaalta muuta, kuin valmiuden heittäytyä jututeltavaksi. Asiakas sai puhua itseä kiinnostavista asioista, ja innostus näkyi työntekijän mukaan myös kuvatuissa videoissa. Valmiiden elokuvien katsominen yhdessä muun ryhmän kanssa antoi asiakkaille kokemuksia yhteisestä jakamisesta. Menetelmän mahdolliseksi haasteiksi sosiaalialan asiakaskohtamisessa päiväkeskuksen työntekijä näki sen työläyden sekä sosiaali- ja terveystieteiden noudattaman tiukan yksityisyyden suojan.

Itselläni elokuvaprojekti nosti esiin ihmisen arvostamisen tärkeyden. Arvostus näkyi monella tasolla. Toisaalta kuvattava laitettiin kuvauksia varten kauniiksi, toisaalta taas hänen ajatuksiaan ja tunteitaan arvostettiin. Näin tärkeäksi löytää *"avaimen jokaisen ihmisen sieluun"*. Ymmärsin, että olipa ihmisen toimintakyky minkälainen tahansa, oli aito ja syvälinenkin kohtaaminen mahdollista. Sain kuvattaviltani hyvää palautetta, ja huomasin itsekin näkeväni kuvattavani entistä myönteisemmässä valossa. Tämän lisäksi kohtaukset vaikuttivat koskettavan myös heitä, jotka eivät osallistuneet kuvauksiin, mutta jotka osallistuivat muihin ryhmän yhteisiin tuokioihin.

Pohdin kuitenkin päiväkeskuksen työntekijän lailla menetelmän työläyttä, ja sitä, kuinka se voisi sopia sosiaalialan psykososiaaliseen asiakaskohtamiseen sen aikaa vievän luonteensa vuoksi. Erityisesti leikkausvaihe saattaa kuuden elokuvan kohdalla kestää muutamankin päivän. Samanaikaisesti mietin kuitenkin harjoittelupäiväkirjassani, että *"eikö ihmisen kohtaaminen ollut juuri se juttu?"* Tämänkaltaisen syvälinen kohtausprosessi kun vaikutti syventävän asiakassuhdetta.

4.2 Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikön elokuvaprojekti

Toinen elokuvaprojekti toteutui kesällä 2018 mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikössä. Tutustuin ensin kaikessa rauhassa mahdollisiin kuvattaviini. Tutustumista helpotti se, että olin samaan aikaan asumispalveluyksikössä työharjoittelussa. Esittelin elokuvaprojektini hyvissä ajoin kaikille yksikön työntekijöille ja asiakkaille. Osalla kuvattavista kesti kauemmin aikaa kypsytyllä päätöstään lähteä mukaan elokuvaprojektiin, kun taas osa suostui heti mahdollisuuden tarjoutuessa. Lopulta kuvauksiin osallistui kolme asiakasta ja kaksi työntekijää.

Kohtasin kuvattavani kahden kesken kuvaahuoneessa, jonka olin valmistellut ennen kuvauksia. Kamera oli automaattiasetuksilla jalustalla, ja minä keskityin kohtaamiseen. Kohtaamisessamme nostin esiin asioita, joiden joko tiesin tai aistin olevan kuvattavilleni tärkeitä. Kuvasin jokaisesta kohtaamisesta 30–50 minuuttia kameralle. Kysyin kuvattaviltani kuvausten jälkeen, mitä he halusivat sisällyttää keskustelutuokiostamme lopulliseen elokuvaan. Noin kolmessa päivässä leikkasin kuvattavistani viisi 3–4-minuuttista elokuvaa.

Näytin valmiit elokuvat kuvattavilleni ensin yksityisesti. Näin he saivat mahdollisuuden rauhassa reflektoida omia elokuviaan ja tuntemuksiaan yhdessä kanssani. Yksi kuvattavista tahtoi olla näyttämättä elokuvaansa muille työntekijöille ja asiakkaille. Loput elokuvat esitimme yhteisessä ensi-illassa. Elokuvat materiaaleineen päättyivät yksityisyyden suojan takia vain kuvattaville itselleen muistitikulla muistoksi.

Seuraavassa tuon esiin tiivistetysti projektista harjoittelupäiväkirjaani kirjaamia havaintoja. Tämän lisäksi haastattelin kuvattavia sekä yksikön esimiestä valmiiden Läsä-elokuvien esittämisen yhteydessä. Kantavina arviointikysymyksinä olivat seuraavat:

- Kuinka elokuvallinen menetelmä toimi mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikön asiakaskohtaamisissa?
- Millä tavalla menetelmää voisi hyödyntää sosiaalialan asiakaskohtaamisessa?

Elokuvaprojektin myötä huomasin, kuinka tärkeää elokuvia tehdessä oli tiedostaa jokaisen asiakkaan ja asiakasryhmän erilaisuudet. Toiset saattoivat tulla nopeasti mukaan, kun taas toiset tarvitsivat enemmän aikaa luottamuksen syntymiseen. Joitakin kuvattavia mietitytti oma ulkonäkö ja se, löytyisikö heiltä mitään sanottavaa. Näkyväksi tuleminen pelotti, kun oli tottunut olemaan taustalla. Kirjoitinkin päiväkirjaani: *”Onko kuvattavana oleminen liian alastonta?”*

Kohtaamisissa havaitsin oman läsnäolon vaikuttavan myös kuvattavani läsnäoloon. Läsnäolossa suhteeni kuvattavaan syveni ja minusta tuntui, kuin olisin todella nähnyt toisen. Tiedostin tilanteen terapeutin luonteen. Olin todistamassa kuvattavani ainutlaatuisuutta, ja halusin peilata hänelle sen, minkä hänestä näin. Valmiin elokuvan kahdenkeskisessä katselmuksessa autoin kuvattavaani rakentamaan myönteistä minäkuvaa itsestään.

Elokvien kahdenkeskisissä katselmuksissa monien kuvattavien huomio kiinnittyi alkuun ulkonäöllisiin kysymyksiin. He arvioivat itseään ja suoritustaan kriittisesti. Alun arvostelevuuden jälkeen kuvattavat alkoivat nähdä itsessään myös myönteisiä puolia. Kaikki pitivät puheista, jotka olivat valikoituneet heidän toiveitaan kuunnellen valmisiin elokuviin. Kuvattavat pitivät merkityksellisenä seikkana sitä, että he saivat kertoa itselleen tärkeistä asioista. Elokuvisaan he kertoivat mm. elämänasenteistaan, elämän oivalluksistaan, tärkeistä elämänohjeistaan ja iloa tuottavista asioistaan. Eräs kuvattavista kertoi vähentäneensä pelkojaan ja ahdistustaan oman elokuvansa avulla. Kuvattavien kokemukset vaikuttivat etenevän alun itsekriittisyydestä tietynlaiseen armoon, jopa rakkauteen itseä kohtaan. Yksi kuvattavista kiteytti elokuvakokemuksen: *”Tämä lisää jollain tavalla itsetuntemusta, vaikka näkee ensin negatiiviset puolet.”*

Yksikön esimies totesi menetelmän olevan *”aika huikee”*. Hän oli seurannut sivusta, kuinka kuvattavat olivat kokeneet kohtaamiset ja itsensä arvostamisen hetket tärkeinä. Esimies näki, että menetelmässä itse matka, ei niinkään päämäärä, oli tärkein: *”Jo prosessi ennen kun sä oot siinä tilanteessa (kuvaustilanne) sen ihmisen kanssa on aika suuri ja merkityksellinen.”*

Esimies ehdotti, että menetelmää voisi käyttää asiakkaan kanssa esimerkiksi kolme kertaa asiakkuuden aikana: asiakkuuden alussa, keskivaiheilla ja loppussa. Asiakkuuden loppupuolella elokuvat leikattaisiin yhteen, ja asiakas näkisi oman muutoksensa ja kuntoutumisen polkunsä. Menetelmän käyttäjänä voisi toimia asiakkaan omaohjaaja, jolla olisi jo valmiiksi luottamuksellinen ja turvallinen suhde asiakkaaseen. Esimiehen mukaan menetelmästä olisi hyvä tehdä selkeä ja terapeuttisesti suuntautunut paketti, jota olisi helppo viedä eteenpäin ja kouluttaa uusia menetelmän käyttäjiä.

5 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyössäni Laukaan SPR:n ystävätoiminnan kanssa aloin painottaa läsnäolon merkitystä kohtaamisessa. Menetelmä sai nimekseen Läsne-elokuva.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tuottaa tietoa läsnäolevasta kohtaamisesta, ja siitä, miten Läsne-elokuva toimii sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa. Tarkoituksena on kehittää palvelumuotoilun menetelmiä hyödyntäen Läsne-elokuvan palvelumalli sosiaalialan terapeuttisen psykososiaalisen asiakaskohtaamisen tueksi.

Opinnäytetyötäni voidaan kutsua tutkimukselliseksi kehittämistyöksi. Ojasalon ym. (2015) mukaan tutkimuksellisessa kehittämistyössä korostuu toiminnallisuus, jossa luonnostellaan, kehitellään ja otetaan käyttöön ratkaisuja. Siinä on ensisijassa käytännölliset tavoitteet, joihin teoriasta haetaan tukea. Vaikka pääpaino on käytännön kehittämistyössä, tavoitteena voi olla myös uuden tiedon tuottaminen käytännöstä. (Ojasalo ym. 2015, 19–20.) Kehittämistyössäni toiminnallisuus tarkoittaa sitä, että olen kehittänyt Läsne-elokuvan työmenetelmää ja palvelumallia palvelumuotoilun keinoin käytännössä. Tutkimuksellisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että olen kerännyt menetelmästä arviointiaineiston, sekä luokitellut ja arvioinut sen tutkimuskysymyksittäin.

Kehittämistyöni arvioinnissa tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä läsnäolo tarkoittaa haastateltavien mielestä kohtaamisessa?
2. Kuinka terapeuttiliseen läsnäoloon pohjautuva Läsnä-elokuva toimii osallistujien mielestä kohtaamisessa?
3. Miten Läsnä-elokuvaa voisi hyödyntää haastateltavien mielestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa?

6 KEHITTÄMISTYÖN PROSESSI, OSALLISTUJAT JA HYÖDYNSAAJAT

Läsnä-elokuvan kehittäminen tapahtui yhteistyössä kolmannella sektorilla toimivan Suomen Punaisen Ristin (SPR) Länsi-Suomen piirin Laukaan osaston kanssa. SPR:n valikoituminen yhteistyökumppaniksi oli perusteltavissa Rantamäkeen (2016) viitaten sillä, että kolmannen sektorin organisaatiot ovat perinteisesti olleet merkittäviä palvelun kehittäjiä ja tuottajia sosiaalihuollon kentällä. Ne osallistuvat aktiivisesti sosiaalipalveluiden tuottamiseen, ja yhteinen hyvä voi parhaimmillaan syntyä eri sektoreiden välisessä yhteistyössä. (Rantamäki 2016, 632–633, 641.) Länsi-Suomen piirin SPR kiinnostui toimimaan opinnäytetyössä yhteistyökumppanina, koska he olivat sosiaalipalvelusuunnittelija Susanna Kivisaloa lainatakseeni *”kiinnostuneita uudesta, läsnäoloa painottavasta tavasta olla tukemassa ihmisten voimaantumista ja heidän ajatustensa esille tuomista.”*

Toteutin Läsnä-elokuvaprojektin SPR:n Laukaan osaston ystävätoiminnan ja omaishoitajien tukitoiminnan kanssa. Vapaaehtoisen ystävätoiminnan tarkoituksena on välittää vapaaehtoisia ystäviä toisen ihmisen läsnäoloa kaipaaville. Vapaaehtoiselle voi löytyä ystävä esimerkiksi maahanmuuttajien, ikääntyneiden, tai laitoshoidossa olevien parista. Tärkeimmiksi vapaaehtoisen ystävän ominaisuuksiksi SPR näkee kyvyn kuunnella ja olla läsnä. (SPR Ystävätoiminta s.a.) SPR:n omaishoitajien tukitoiminta puolestaan tukee omaishoitajien ja heidän hoidettaviensa jaksamista (SPR Omaishoitajien tukitoiminta s.a.).

Kehittämistyön mahdollistivat Länsi-Suomen piirin sosiaalipalvelusuunnittelijan, Laukaan SPR:n puheenjohtajan ja ystävätoiminnan yhteyshenkilön myönteisyys ja tuki projektille. Laukaan SPR:n puheenjohtaja ja ystävätoiminnan yhteyshenkilö osallistuivat aktiivisesti projektiin etsimällä mahdollisia vapaaehtoisia kuvattavaksi ja järjestämällä sekä projektin esittelyillan että Läsnä-elokuvien ensi-illan. Muita kehittämistyön osallistujia oli joukko Laukaan

SPR:n ystävätoiminnassa ja omaishoidon tukitoiminnassa mukana olleita ihmisiä. Keskeisimpinä osallistujina olivat Läsnä-elokuvien tekoon osallistuneet ihmiset: minä kuvaajana ja tekijänä, sekä ennen kaikkea ne kuusi kuvattavaa, joista tehtiin henkilökohtaiset Läsnä-elokuvat.

Menetelmän kehittely ja arviointiaineistonkeruu tapahtui talvella 2018-2019. Esittelin joulukuussa 2018 Laukaassa järjestetyssä tilaisuudessa SPR:n Laukaan osaston ystävätoiminnassa mukana oleville ihmisille ajatukseni Läsnä-elokuvaprojektista. Paikalla oli 13 osallistujaa. Aluksi näytti siltä, että projektiin ei tulisi tarpeeksi osallistujia, mutta lopulta Läsnä-elokuvaprojektiin osallistui yhteensä kuusi ystävätoiminnassa ja omaishoidon tukitoiminnassa mukana olevaa ihmistä. Kuvattavien joukossa oli sekä vapaaehtoisia ystäviä että asiakkaita.

Projekti eteni niin, että ensin tapasin kuvattavani kahden kesken. Tämän jälkeen oli kuvauksen, leikkauksen ja kahdenkeskisen katselumuksen vuoro. Tuloksena projektista valmistui kuusi 3–5-minuuttista Läsnä-elokuvaa. Elokuvat esitettiin Laukaassa järjestetyssä ensi-illassa huhtikuussa 2019 ystävätoiminnassa ja omaishoidon tukitoiminnassa mukana oleville ihmisille.

Silfverbergin mukaan projektilla voi olla kaksi eri tason hyödynsaajaryhmää. Projektin lopullisten tulosten kannalta tärkein ryhmä on varsinainen kohderyhmä, jolle projektin myötä saavutetut hyödyt pyritään kanavoimaan. (Silfverberg s.a., 39.) Laukaan SPR:n kanssa toteutetun Läsnä-elokuvaprojektin tärkeimpinä hyödynsaajina olivat ne ihmiset, joiden kanssa kuvasimme Läsnä-elokuvat. Kuvattavat olivat aktiivisessa roolissa: he osallistuivat elokuviensa sisällön suunnitteluun ja toteuttamiseen, ja heillä oli elokuviensa myötä mahdollisuus reflektoida itseään ja elämäänsä.

Projektilla voi olla myös välitön kohderyhmä, joka tarkoittaa esimerkiksi sitä, että varsinaisen kohderyhmän saama hyöty toteutuu, kun välittömän kohderyhmän antamat palvelut paranevat (Silfverberg s.a., 39). Välittöminä hyödynsaajina projektissa olivat SPR:n Laukaan osaston ystävätoiminnassa ja omaishoidon tukitoiminnassa mukana olevat ihmiset. Heillä oli mahdollisuus pohtia valmistuneiden Läsnä-elokuvien myötä mm. omaa suhdettaan ihmisen kohtaamiseen ja elokuvissa esille tuotuihin tarinoin. Toisaalta SPR:n Lau-

kaan osasto toivoi hyötyvänsä projektin julkisuudesta ja saavansa lisää vapaaehtoisia mukaan ystävätoimintaansa. Valmiit Läsna-elokuvat julkaistiin Laukaan osaston nettisivuilla, ja myöhemmin ne julkaistaan Läsna-elokuvan nettisivuilla. Lopputulos vaikuttaa myös näiden nettisivujen vierailijoihin.

Olin itse myös yksi keskeinen hyödynsaaja. Läsna-elokuvissa toimin kuvaajana, leikkaajana sekä menetelmän kehittäjänä yhteistyössä kuvattavien ja yhteistyökumppanieni kanssa. Olen ammatiltani dokumenttielokuvien tekijä, ja menetelmän elokuvallinen toteutus oli minulle tuttua entuudestaan. Pyrkimyksenä oli projektin myötä yhdistää elokuvaosaamisen heräävään sosiaalialan ammattilaisuuteen, ja kehittää omiin nimiini rekisteröity uudenlainen elokuvallinen työmenetelmä sekä palvelumalli sosiaalialalle.

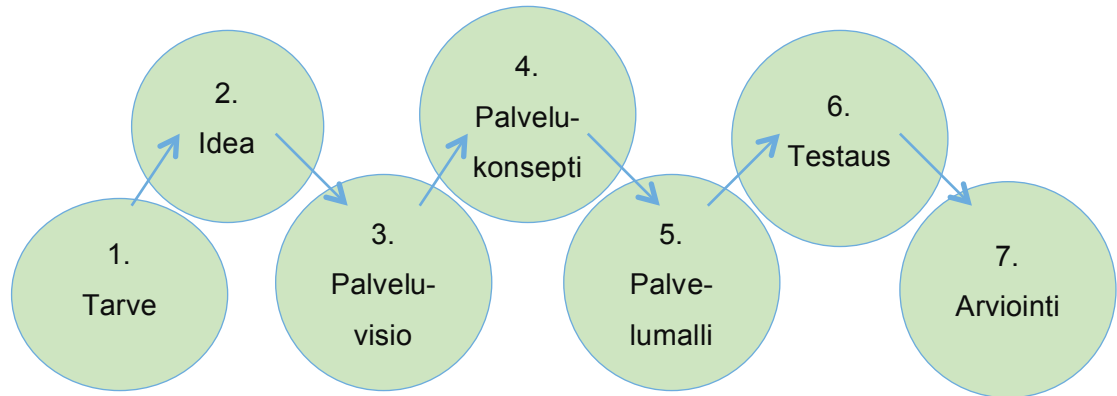
7 LÄSNÄ-ELOKUVAN KEHITTÄMISTÄ PALVELUMUOTOILULLA

Kehittämistyöni tarkoituksena oli uuden työmenetelmän toteuttaminen ja palvelumallin kehittäminen. Lähestymistavaksi valikoitui palvelumuotoilu, jonka tavoitteena on Ojasalon ym. (2015) mukaan luoda asiakkaan kannalta helpokäyttöisiä, hyödyllisiä ja haluttavia palvelukokemuksia. Palveluyritykselle puolestaan palvelumuotoilu pyrkii tuottamaan vaikuttavia, tehokkaita, kannattavia ja erottuvia palvelumalleja. (Ojasalo ym. 2015, 36, 71–72.)

Keskeinen toimintamalli palvelumuotoilussa on eri osapuolten, kuten asiakkaiden ja kumppaneiden, osallistaminen kehittämistyöhön. Palvelun käyttäjät ovat keskiössä, ja sen myötä kehittämistyöhön saadaan mukaan aitoa ja syvällistä asiakasymmärrystä sekä kokemuksellisuutta siitä, mitkä hyödyt asiakkaat kokevat arvokkaiksi. (Ojasalo ym. 2015, 72–73.)

Piritta Hiltunen on kehittänyt käsikirjan palvelutuotteiden muotoiluun. Sen mukaan palvelumuotoilussa lähdetään liikkeelle asiakastarpeesta, johon ideoidaan ratkaisuja. Palveluidean pohjalta luodaan kuva palveluvisiosta, joka puolestaan kiteytetään ja dokumentoidaan palvelukonseptin kautta palvelumalliksi. Palvelumallia testataan käytännössä ja kehitetään arvioinnin perusteella paremmaksi ja toimivammaksi. (Hiltunen 2017, 7.)

Asiakaskokemus on koko ajan palvelutuotteen muotoilun keskiössä. Palvelutuotteen muotoilu (kuva 3) etenee seuraavasti: 1. Tarpeen tunnistaminen; 2. Ideointi; 3. Palveluvisionointi; 4. Palvelukonseptin kiteyttäminen; 5. Palvelun mallinnus; 6. Palvelumallin testaaminen ja 7. Palvelumallin arviointi. (Hiltunen 2017, 6–21.)

Kuva 3. Palvelutuotteen muotoilu (Mukaillen Hiltunen 2017)

Seuraavassa esittelen kohta kohdalta sen palvelukonseptiluonnoksen, joka minulla oli opinnäytetyössäni Läsnä-elokuvan kehittämisen pohjalla. Noudatin Läsnä-elokuvan palvelukonseptiluonnosteluissa Hiltusen (2017) kuvailemaa palvelutuotteen muotoilun prosessia.

1. Läsnä-elokuvan tarve

Hiltusen (2017, 7) mukaan ihmisiä ei niinkään kiinnosta itse palvelu, vaan mihin tarpeeseen palvelu vastaa. Lähdin ideoimaan Läsnä-elokuvaa sosiaalialan asiakastyön tarpeeseen kohdata asiakas kiireettömästi, läsnäolevasti ja terapeutisesti. Tämä tarve on noussut esiin sosiaalialan tutkimuksissa ja kirjallisuudessa (esim. Helminen 2013; Mänttari-van der Kuip 2015; Järvinen 2015; Jokinen 2015). Kiteytin Läsnä-elokuvan tarpeen seuraavasti: Läsnä-elokuva vastaa terapeutisesti läsnäolevan kohtaamisen tarpeeseen sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa.

2. Läsnä-elokuvan idea

Läsnä-elokuvan idean muotoilin seuraavasti: Läsnä-elokuvassa toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa asiakkaasta Läsnä-elokuva (4–5 min), jossa keskitytään asiakkaalle merkityksellisiin ja voimaannuttaviin keskustelunaiheisiin.

Tämän idean oletan vastaavan kiireettömään, läsnäolevaan ja terapeuttiseen kohtaamistarpeeseen.

3. Läsnä-elokuvan palveluvisio

Palveluvisio kuvailee, miksi palvelu on olemassa, keille se on kohdistettu sekä millaista arvoa se tuottaa asiakkaalle. Palvelun asiakasryhmistä on erotettava käyttäjäasiakkaat, joille palvelu on suunnattu, ja palvelun ostaja-asiakkaat, jotka tilaavat palvelun yrityksensä tai toimipaikkansa asiakkaille. (Hiltunen 2017, 8, 11.)

Muodostin Läsnä-elokuvalla palveluvision: Läsnä-elokuva vastaa terapeuttisesti läsnäolevan kohtaamisen tarpeeseen sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa. Menetelmä soveltuu käytettäväksi tilanteessa, jossa kuvattavana on sosiaalipalveluiden asiakas, ja kuvaajana joko asiakkaan oma ohjaaja tai ulkopuolinen Läsnä-elokuva osaaja. Läsnä-elokuvan ostaja-asiakkaana on se toimija tai yritys, joka tilaa toimipaikkansa asiakastyön tueksi palvelun. Käyttäjä-asiakkaina ovat toimijan tai yrityksen asiakkaat ja työntekijät.

Sekä ostaja-asiakasta että käyttäjä-asiakasta Läsnä-elokuva voi kiinnostaa sen takia, että se tukee ja syventää asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutussuhdetta, sekä edesauttaa asiakkaan nähdäksi tulemistä, muutostyötä ja voimaantumista. Ostaja-asiakas, joka tilaisi Läsnä-elokuva palvelun, haluaisi panostaa yrityksensä terapeuttiseen psykososiaaliseen asiakaskohtaamiseen.

4. Läsnä-elokuvan palvelukonsepti

Palvelukonsepti jatkaa palveluvisiota ja kertoo kiteytetympin, millainen palvelu on kyseessä, miten se tuotetaan, ja mitä palvelu vaatii palvelun tuottajalta. Asiakkaan palvelupolun kuvaaminen tukee konseptointia. (Hiltunen 2017, 13–14.)

Läsnä-elokuvassa ostaja-asiakas tai palvelun tuottaja tunnistaa ensin tarpeen, ja tapahtuu yhteydenotto. Tämän jälkeen palvelupolku (kuva 4) oli luonnoste-luissani seuraavanlainen:

Yritys kouluttaa työntekijänsä Läsä-elokuvan työmenetelmään. Kurssi kestää vähintään 3 päivää. **TAI** Kouluttautunut Läsä-elokuvan osaaja tulee toteuttamaan Läsä-elokuva projektin yhdessä yrityksen asiakkaiden ja mahdollisesti heidän omaohjaajiensa kanssa.

Läsä-elokuvan toteutus yhdessä asiakkaan kanssa:
Keskustelu, kuvaus, katselmus (yksityinen ja mahdollisesti julkinen)
Yhteisiä tapaamisia 3–4 kertaa.

Läsä-elokuvan mahdollinen uudelleen toteutus,
esimerkiksi yhteensä 3 kertaa asiakkuuden aikana (asiakkuuden alussa,
keskivaiheilla, lopussa).

Kuva 4. Läsä-elokuvan ensimmäinen palvelupolkuluonnos

Läsä-elokuvassa sosiaalialan ostaja-asiakkaat tulisivat palvelun piiriin lähinnä markkinoinnin kautta. Asiakkaita pyrittäisiin saamaan niin suoralla kuin välillisellä markkinoinnilla kiinnostumaan Läsä-elokuvasta. Läsä-elokuvan erikoisuutena on, että samalla kun se edesauttaa hyvän asiakassuhteen toteutumista ja asiakkaan myönteistä muutostyötä, voi valmistuneita Läsä-elokuvia hyödyntää asiakkaan suostumuksella myös yrityksen markkinoinnissa.

Läsä-elokuvaa kehitetään mahdollisimman yksinkertaiseksi ja toimivaksi käyttää, jotta tekniset haasteet eivät muodostu kynnyskysymyksiksi. Menetelmän käytössä ei tarvitse olla ammattilaiskuvaaja tai leikkaaja. Menetelmän osaaminen tarkoittaa sitä, että yritys joko kouluttaa työntekijänsä Läsä-elokuva menetelmän käyttäjäksi, tai ostaa palvelun valmiina. Mikäli yritys ostaa palvelun valmiina, tulee menetelmään kouluttautunut sosiaalialan ammatti-

lainen tekemään Läsnä-elokuvia yhteistyössä asiakkaiden ja heidän omaohjaajiensa kanssa.

Välttämättömiä resursseja ovat kuvaus- ja leikkauslaitteet. Mikäli kameraa ja läppäriä ei ole, voidaan Läsnä-elokuvia toteuttaa jopa laadukkaalla matkapuhelimella. Tämän lisäksi yrityksellä tulee olla rauhallinen tila ja mahdollisuus asiakkaan kohtaamiseen.

5. Läsnä-elokuvan palvelukonseptin testaaminen

Jatkuva testaaminen ja avoin asenne uusille kehittämisideoille edesauttaa hyvän idean kehittymistä loistavaksi palveluksi. Palvelutuotetta olisikin Hiltusen mukaan hyvä testata ja arvioida asiakkaiden kanssa jo ideointivaiheesta lähtien. (Hiltunen 2017, 20.)

Olin toteuttanut kaksi elokuvaprojektia ennen yhteistyötäni Laukaan SPR:n kanssa, ja testannut palveluideaa käytännössä. Kahden aiemman elokuvaprojektin myötä olin tehnyt huomioita, joita hyödynsin Laukaan SPR:n kanssa toteutetussa Läsnä-elokuvan projektissa.

Testasimme Läsnä-elokuvaa yhteistyössä Laukaan SPR:n ystävöiminnan ja omaishoidon tuen kanssa. Ostaja-asiakkaan roolissa kehittämistyössäni oli Laukaan SPR:n ystävöiminta, joka halusi panostaa asiakastyöhön ja edistää toimintansa näkyvyyttä. Minä toimin ikään kuin olisin vapaaehtoinen ystävä, joka halusi syventää suhdettaan asiakkaaseensa ja edesauttaa terapeuttisesti läsnäolevan kohtaamisen avulla asiakkaan myönteistä muutostyötä. Kuvattavina oli SPR:n toiminnassa mukana olevia asiakkaita ja vapaaehtoisia ystäviä. Tapaamisia oli jokaisen kanssa kolme tai neljä kertaa. Tuloksena valmistui kuusi Läsnä-elokuvaa.

6. Läsnä-elokuvan palvelukonseptin arviointi

Kehittämistyössäni Läsnä-elokuvan arviointiaineistona toimivat kuvattavien ja yhteistyökumppaneiden haastattelut, Läsnä-elokuvien ensi-illassa saatu yleisön palaute sekä kenttäpäiväkirjani. Seuraavassa luvussa tuon esille erikseen ja tarkemmin arviointiaineiston sisällön sekä sen analyysin.

8 ARVIOINTIAINEISTON KERUU JA ANALYYSI

8.1 Arviointiaineisto

Kehittämistyössä on suositeltavaa käyttää useampaa arviointitapaa, koska ne tuottavat eri näkökulmia ja erilaista tietoa (Ojasalo ym. 2015, 40). Läsne-elokuvan kehittämisesssä arviointiaineistonani toimivat:

1. Läsne-elokuvaprojektin eri vaiheissa toteutetut haastattelut kuvattavieni kanssa. Yhteensä 16 sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1).
2. SPR:n Laukaan osaston puheenjohtajan ja ystävötoiminnan yhteys-henkilön kanssa tehty yhteishaastattelu Läsne-elokuvien ensi-illan jäl-keen. Yhteensä kolme sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1)
3. Läsne-elokuvien yleisöensi-illassa saatu yleisön ja kuvattavien palaute. Yhteensä kuusi sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1).
4. Kenttäpäiväkirjaani tekemäni havainnot. Yhteensä kahdeksan sivua lit-teroitua tekstiä (riviväli 1).

8.2 Kuvattavien haastattelut

Haastattelu on Ojasalon ym. (2015) mukaan aineistonkeruumenetelmänä ke-hittämissyössä hyvä valinta erityisesti silloin, kun yksilöä korostetaan tutkimus-tilanteen subjektina. Haastattelussa hänellä on mahdollisuus tuoda esille itse-ään koskevia asioita vapaasti, ja tämä voi edesauttaa asiakkaiden ja käyttöti-lanteiden syvällistä ymmärrystä. (Ojasalo ym. 2015, 76.)

Kehittämissyössäni kuvattavien haastattelut muistuttivat puolistrukturoitua haastattelua, koska halusin kohdentaa haastattelut selkeästi tiettyihin aihepii-reihin. Puolistrukturoidussa haastattelussa jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47). Haastattelulle on etukäteen mietitty teemat ja niiden lisäksi myös tarkkoja kysymyksiä. Puoli-strukturoitu haastattelu sopii tilanteisiin, joissa halutaan saada tietoa juuri tie-tystä asiasta, eikä haastateltaville ole tarpeellista antaa kovin suuria vapauk-sia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka s.a.)

Vaikka kysyin kuvattavilta muutamia tarkkoja kysymyksiä, halusin samalla edetä keskustelunomaisesti ja tuoda tutkittavien ääntä kuuluviin (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2015, 48). Tältä osin haastatteluissa oli myös teemahaastattelun piirteitä. Teemahaastattelussa keskustellaan ennakkoon päätetyistä teemoista antaen vapaalle puheelle tilaa. Siinä huomioidaan ihmisten tulkinnat ja heidän

merkityksenantonsa keskusteltaville teemoille ja asioille. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka s.a..) Elokuvallisen menetelmän kehittämissä kuvattavat olivat merkittävässä roolissa. Haastatteluiden avulla halusin ymmärtää, mitä he ajattelivat ja tunsivat Läsna-elokuvan kaltaisessa – henkilökohtaisessa ja monin paikoin syvässä – kohtaamisessa.

Kysyin kuvattaviltani opinnäytetyöni päätutkimuskysymyksiin liittyviä kysymyksiä. Tutkimuskysymykseni olivat: 1. Mitä läsnäolo tarkoittaa haastateltavien mielestä kohtaamisessa?; 2. Kuinka terapeutiseen läsnäoloon pohjautuva Läsna-elokuva toimii osallistujien mielestä kohtaamisessa? ja 3. Miten Läsna-elokuvaa voisi hyödyntää haastateltavien mielestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa?

Läsna-kuvauksen jälkeen kysyin kuvattavilta:

1. Miltä kohtaaminen kameran edessä tuntui?
2. Millaista läsnäolo on kohtaamisessa?

Kahdenkeskisen Läsna-katselmuksen jälkeen kysyin kuvattavilta:

1. Miltä oma elokuva tuntui?
2. Mitä mieltä olet Läsna-elokuvan menetelmästä?
3. Miten menetelmää voisi mielestäsi hyödyntää jatkossa sosiaalialan asiakaskohtaamisessa?

Keskusteluteemana kuvattavien haastatteluissa oli ihmisen läsnäoleva kohtaaminen, millaista se on ja millaisia vaikutuksia sillä on.

Tein kaikki haastattelut kontekstuaalisina eli paikan päällä Läsna-elokuvan tekemisen lomassa. Ojasalon ym. (2015) mukaan aidoissa toimintaympyröissä tehdyissä haastatteluissa saadaan usein tavallista syvämpi kuva asiakkaan todellisista ajatuksista. Asioita on myös helpompi muistaa ja kuvailla, kun ollaan niiden äärellä. (Ojasalo ym. 2015, 106.) Haastattelut olivat pääosin kestoltaan melko lyhyitä. Pääsimme kuitenkin suoraan ja syväälle aiheeseen, sillä olimme jo valmiiksi aihepiirin äärellä.

Haastattelut äänitin Zoom-ääninauhurille. Haastatteluiden äänityksessä on Ojasalon ym. (2015) mielestä hyviä puolia. Äänitys vapauttaa haastattelijan tarkkailemaan haastateltavaa, ja usein vasta haastattelutilanteita kuunnellessa

selkiytyy, mitä haastateltava on todellisuudessa vastauksillaan tarkoittanut. (Ojasalo ym. 2015, 107.)

8.3 SPR:n Laukaan osaston puheenjohtajan ja ystävätoiminnan yhteyshenkilön yhteishaastattelu

Haastattelin SPR:n Laukaan osaston puheenjohtajaa ja ystävätoiminnan yhteyshenkilöä yhteisesti välittömästi Läsnä-elokuvien yleisöensi-illan jälkeen. He olivat olleet projektissa mukana alusta alkaen, ja nähneet kaikki kuusi valmistunutta Läsnä-elokuvaa sekä kuvattavien ja yleisön reaktiot niihin. Nauhoitin haastattelun Zoom-ääninauhurille.

Haastattelu noudatti puolistrukturoidun haastattelun piirteitä. Molemmat vastasivat erikseen, ja osin yhdessäkin, etukäteen mietittyihin kysymyksiin. Kysyin heiltä, mitä mieltä he olivat Läsnä-elokuvan menetelmästä, ja kuinka sitä heidän mielestään voisi hyödyntää sosiaalialan asiakaskohtaamisessa. Tämän lisäksi he kertoivat omat näkemyksensä siitä, mitä läsnäolo merkitsee kohtaamisessa.

8.4 Yleisön ja kuvattavien ensi-iltapalaute

Äänitin Zoom-ääninauhurille Läsnä-elokuvien yleisö ensi-illan kokonaisuudessaan. Yleisö, joka koostui pääasiassa Laukaan SPR:n ystävätoiminnassa mukana olevista vapaaehtoisista sekä kuvattavista, antoi vapaamuotoisesti palautetta esitetyistä elokuvista ja itse menetelmästä. Vaikka tilannetta ei sen tekohetkellä kutsuttu ryhmähaastatteluksi, oli siinä selvästi ryhmähaastattelun piirteitä. Osallistujat tiesivät olevansa osana Läsnä-elokuvan arviointiprosessia, ja että heidän puheensa nauhoitettiin kehittämistyötä varten.

Ryhmähaastattelu sopii käytettäväksi yksilöhaastatteluiden ohessa. Siinä keskustellaan vapaamuotoisesti valituista teemoista, ja haastattelijä pyrkii innoittamaan ryhmän jäseniä monipuoliseen keskusteluun. (Eskola & Suoranta 2000, Saaranen-Kauppinen & Puusniekan s.a. mukaan.) Ryhmähaastatteluisa voidaan olla kiinnostuneita yksittäisten osallistujien vastauksista tai yhdessä tuotetusta puheesta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka s.a.).

Minä olin kiinnostunut kuulemaan, kuinka Läsnä-elokuvien kuvattavat suhtautuivat omiin elokuviinsa yleisön edessä. Halusin myös tietää, minkälaisia ajatuksia elokuvat yleisössä herättivät. Annoin yleisölle avoimen haastattelutyylin tapaan tilaa puhua heränneistä ajatuksista. Parinkymmenpäisen yleisön joukossa nousikin melko aktiivista keskustelua.

8.5 Kenttäpäiväkirjahavainnot

Havainnointia käytetään yleensä haastattelun tukena, ja se mahdollistaa pääsyn tapahtumien luonnollisiin ympäristöihin. Ojasalon ym. mukaan havainnointi sopii hyvin sellaisiin kehittämistehtäviin, joiden kohteena on yksilön toiminta ja vuorovaikutus toisten kanssa. (Ojasalo ym. 2015, 114.)

Havainnoinnin suunnittelussa on tärkeää miettiä, mikä on havainnoijan rooli ja kuinka näkyvä hän on (Ojasalo ym. 2015, 116). Läsnä-elokuvien tekijänä olin valmiiksi osa tapahtumien luonnollista ympäristöä. Tämä mahdollisti roolini, Tuomeen ja Sarajärveen (2018, 94–95) viitaten, osallistuvana havainnoitsijana, joka toimi aktiivisesti tutkittaviensa kanssa. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija tekee havaintoja tutkimastaan ilmiöstä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Hän osallistuu sekä ihmisenä että tutkijana tutkittavien elämään. (Vilkka 2015.)

Havainnoinnin on hyvä kohdistua ennalta määritellyyn kohteeseen. Se kannattaa tehdä mahdollisimman järjestelmällisesti, ja sen tulokset pyritään rekisteröimään välittömästi muistiin. (Ojasalo ym. 2015, 115.) Nauhoitin kenttäpäiväkirjaani havaintojani jokaisen Läsnä-keskustelun, Läsnä-kuvauksen ja Läsnä-katselmuksen jälkeen. Tämän lisäksi havainnoin Läsnä-elokuvien ensi-illasta saatua palautetta. Kenttäpäiväkirjanani toimi Zoom-ääninauhuri, jolle äänitin havaintojani heti tilanteiden jälkeen, tai viimeistään seuraavana päivänä. Kirjallisia kenttäpäiväkirjahuomioita tein jonkin verran projektin esittelytilaisuuden jälkeen ja leikatessani Läsnä-elokuvia kotikoneellani.

Kenttäpäiväkirjassani havainnoin pääasiassa sitä, miten terapeuttisesti läsnäoleva Läsnä-elokuvan menetelmä mielestäni toimi kuvattavien kanssa kohtaamisten eri vaiheissa. Havainnointiini vaikuttivat opinnäytetyöni keskeiset teoreettiset käsitteet, jotka olivat: psykososiaalinen työ, läsnäoleva kohtaami-

nen, terapeutinen läsnäolo, voimaantuminen sekä myönteinen tunnistaminen. Havainnoin tilanteita sisällöllisesti, mutta myös tuotantoteknisesti. Pohdin myös tutkimuskysymyksen mukaisesti sitä, miten Läsnä-elokuvan menetelmää voisi jatkossa hyödyntää sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskoh- taamisessa.

8.6 Aineiston analyysi – luokittelusta synteisiin

Aineiston analyysissä etenin Ronkaista ym. (2011) mukaillen, järjestämällä alkuun aineistoni hallittavaan muotoon. Pyrkimykseni oli tutustua aineistoon sen tapahtumajärjestyksessä, jotta näkisin tilanteiden syy-seuraussuhteet tarkemmin. Tästä johtuen litteroin haastattelut, kenttäpäiväkirjani ja ensi- iltapalautteen kirjalliseen muotoon, yhteen ja samaan tekstitiedostoon krono- logisesti peräkkäin. Tämä tiedosto oli 47 sivua pitkä (1,5 riviväli). Jätin litte- roinnista pois kaiken materiaalin, joka ei liittynyt opinnäytetyöni aiheeseen.

Analyysini ensimmäisessä vaiheessa tutustuin litteroituun aineistooni mahdol- lisimman ennakkoluulottomasti. Hahmotin aineistoni sisältämät teemat, aiheet sekä niiden esitystavan. Tämän jälkeen lähdin tarkastelemaan ja tulkitsemaan aineistoa opinnäytetyöni ajattelun ja tutkimuskysymysten pohjalta. (vrt. Ron- kainen ym. 2011, 118, 124.) Ennen analyysiä on hyvä olla selvillä, mitä aineis- tosta ollaan hakemassa, ja mitkä ovat tutkimuskysymykset (Saaranen- Kauppinen & Puusniekka s.a.). Kävin kertaalleen läpi tutkimuskysymykseni. Pieniä tarkennuksia tehtyäni lähdin luokittelemaan ja tiivistämään kaiken litte- roidun aineiston tutkimuskysymysten mukaisesti.

Luokittelussa jäsenämme tutkittavaa ilmiötä, ja nimeämme suuresta aineis- tomassasta tärkeät ja keskeiset piirteet. Hirsjärvi ja Hurme (2015) vertaavat luokkia rakentamisessa tarvittaviin tiiliskiviin. Tietynlaiset tiilet yhdistetään ra- kennuksen seiniksi, osasta rakentuu takka, ja toisenlaiset tiilet jäävät kattotii- liksi. Rakennus syntyy näiden kaikkien osien yhdistelmästä. Luokittelu luo pohjan tai kehyksen, jonka varassa aineistoa voidaan tulkita, yksinkertaistaa ja tiivistää. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 147, 149.)

Suoritin luokittelussa valikointia, eli pyrin tavoittamaan 47 sivun pituisesta ai- neistosta olennaisen sisällön tutkimuskysymyksiin ja tutkimusteoriaan peila-

ten. Tämä tarkoitti sitä, että minun oli pääteltävä, milloin kuvattavat, yhteistyökumppanit, yleisö tai kenttäpäiväkirjantekijä puhuivat tarkasteltavana olevasta teemasta ja tutkimuskysymyksestä. (vrt. Hirsjärvi & Hurme 2015, 142.)

Muodostin jokaisen kuvattavan (6 kpl) haastattelut ja kommentit erillisiksi tekstitiedostoiksi. Yleisön ja kuvattavien ensi-iltapalautteen yhdistin kuvattavien tiedostoihin niin, että jokaisen kuvattavan tekstitiedoston perään tuli aina hänen elokuvansa yhteydessä käyty ensi-iltapalaute. Tämän lisäksi tein erilliset tiedostot yhteistyökumppaneiden yhteishaastattelusta, sekä omasta kenttäpäiväkirjastani.

Valikoin ja luokittelin **kuvattavien** litteroituja puheita tutkimuskysymysten mukaan seuraaviin luokkiin:

- Mitä läsnäolo kohtaamisessa tarkoittaa
- Mitä mieltä olet Läsnä-elokuva menetelmästä
- Mitkä olivat henkilökohtaiset kokemuksesi Läsnä-elokuvasta sen eri vaiheissa: Läsnä-kuvauksessa, yksityisessä Läsnä-katselmuksessa ja julkisessa Läsnä-katselmuksessa (yleisöensi-ilta).
- Minkälaista palautetta yleisö antoi heidän elokuvansa yhteydessä
- Kuinka Läsnä-elokuvaa voisi hyödyntää jatkossa

Kuvattavien luokitellut tiedostot käsittivät yhteensä noin 14 sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1).

Yhteistyökumppaneiden yhteishaastattelun valikoin ja luokittelin yhtäläillä tutkimuskysymysten mukaisesti. Jaoin heidän puheensa seuraaviin luokkiin:

- Mitä läsnäolo kohtaamisessa tarkoittaa
- Mitä mieltä olette Läsnä-elokuvasta menetelmänä
- Kuinka Läsnä-elokuvaa voisi hyödyntää sosiaalialan asiakastyössä ja heidän toimipaikassaan (SPR Laukaa)

Yhteistyökumppaneiden luokiteltu tiedosto oli yhteensä kolme sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1).

Omasta **kenttäpäiväkirjastani** valikoin ja luokittelin havaintoni seuraaviin luokkiin:

- Läsä-elokuvan tekninen toteutus
- Kuvaajana (tekijänä) Läsä-elokuvan teon eri vaiheissa (Läsä-keskustelu, Läsä-kuvaus, leikkaus, yksityinen ja julkinen Läsä-katselmus)
- Millainen on Läsä-elokuva menetelmä
- Kuinka Läsä-elokuvaa voisi hyödyntää jatkossa sosiaalialalla

Tämä tiedosto oli kooltaan yhteensä kuusi sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1).

Annoin kuvattaville, yhteistyökumppaneille, yleisölle ja itselleni luokittelussa omat kirjainkoodit, jotka kirjoitin valikoitujen kommenttien perään. Näin tiesin, kuka osallistuja oli kulloinkin kyseessä.

Lopuksi tein itselleni yhden yhtenäisen tekstitiedoston tutkimusaineistostani, jossa valikoin, yhdistin ja järjestelin kaiken materiaalin keskeisten luokkien alle, jotka olivat:

1. Läsäolo kohtaamisessa
2. Läsä-elokuva ja sen eri vaiheet kohtaamisen tukena
3. Läsä-elokuvan toimivuus kohtaamisessa
4. Läsä-elokuvan hyödynnettävyys sosiaalialan asiakas kohtaamisessa

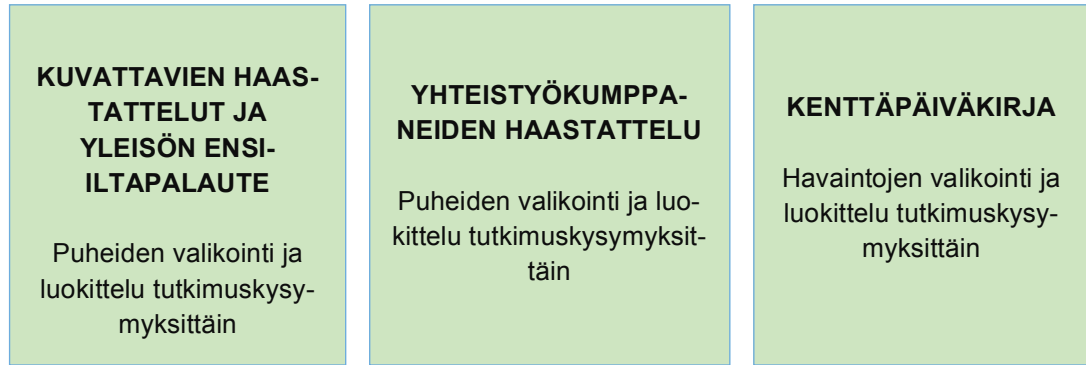
Tein myös jonkin verran alaluokittelua. ”Läsä-elokuva ja sen eri vaiheet kohtaamisen tukena” pääluokan alaluokiksi muodostuivat Läsä-keskustelu, Läsä-kuvaus, leikkaus, yksityinen Läsä-katselmus sekä julkinen Läsä-katselmus. Tämän lisäksi erittelin Läsä-elokuvasta saatua palautetta menetelmän myönteisiin ja haasteellisiin vaikutuksiin sen eri vaiheissa. Luokittelun prosessissa (kuva 5) aineistoni tiivistyi lopulta 15-sivuiseksi (riviväli 1).

LITTEROITU KRONOLOGINEN TUTKIMUSAINIESTO (47 sivua):

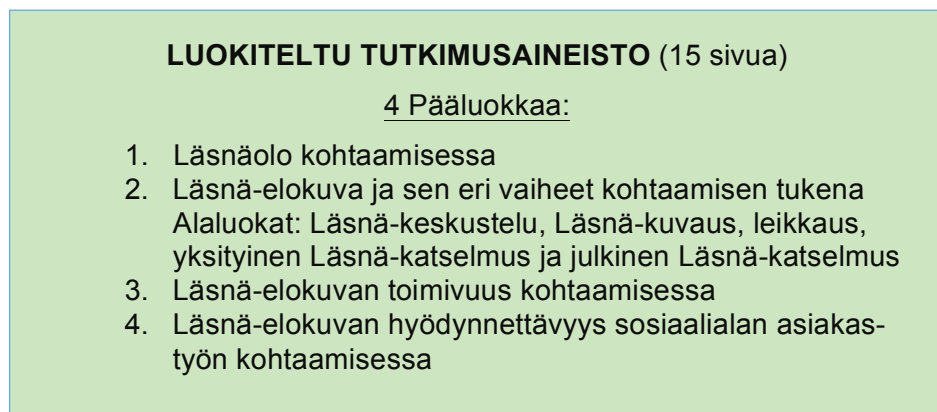
Kuvattavien haastattelut,
Yhteistyökumppaneiden haastattelu,
Opinnäytetyön tekijän kenttäpäiväkirja,
Yleisön ja kuvattavien ensi-iltapalaute

Erittely

Yhdistely

Kuva 5. Luokittelun prosessi tässä kehittämistyössä

Aineiston ryhmittelyssä koodattu aineisto käydään tarkasti läpi ja siitä etsitään samankaltaisuuksia tai eroja (Ojasalo ym. 2015, 140). Luokiteltuani aineiston neljään pääluokkaan ja alaluokkiin, lähdin ryhmittelemään luokkien sisällä samankaltaisia vastauksia yhteen. Seuraavassa esimerkissä kuvaan tekemääni ryhmittelyä.

Esimerkki

Pääluokka: Läsnä-elokuva ja sen eri vaiheet kohtaamisen tukena

Alaluokka: Läsnä-kuvaus

Ryhmittely: Kuvattavat: miellyttävä kokemus, huomio, itsereflektio

Miellyttävä kokemus:

”Mukava tilaisuus. Erittäin mukava.”

”Tää on tuntunu kauheen antosalle.”

”Must tää on miellyttävä.”

Huomio:

”-- joku keskitty vähän aikaa mun asioihin”

”Oli jotenki – että – on tullu huomatuks”

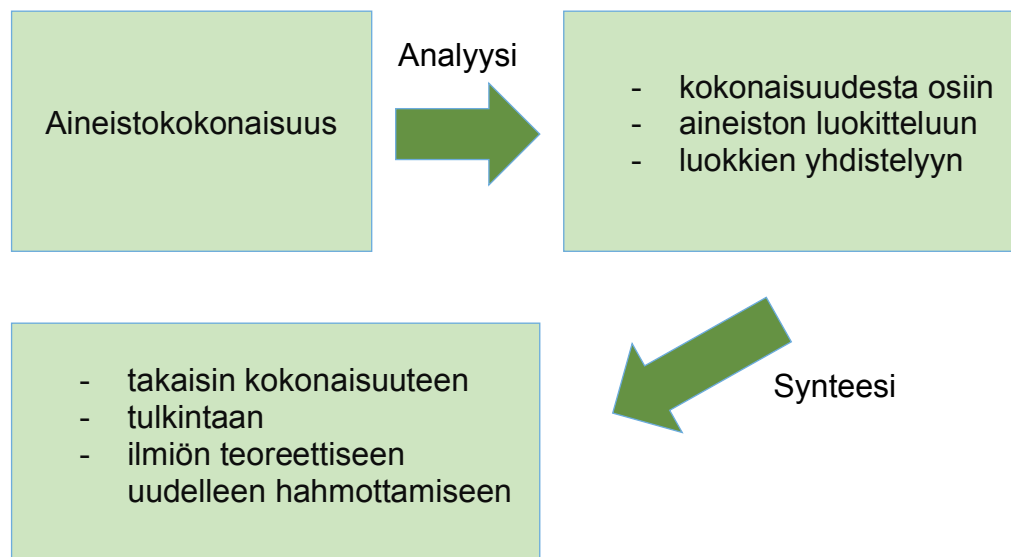
”Minä tykkää, kun sinä kysyt -- mitä minä ajattelen --”

Itsereflektio:

”-- tässähän sä vähän kaivelet omaa itteeski, aika paljonki --”

”-- huomasin, et multa nousi semmosia asioita mitä ei oo muistanukkaan ajatella.”

Analyysissa (kuva 6) aineistoa eritellään, luokitellaan, sekä yhdistellään. Syn-
teesissä pyritään luomaan kokonaiskuvaa, tulkitsemaan ja esittämään tutkitta-
va ilmiö uudessa perspektiivissä, tutkijan omasta ajatusmaailmasta käsin.
(Hirsjärvi & Hurme 2015, 143–144, 150.)

Kuva 6. Haastatteluaineiston käsittely analyysistä synteisiin (Hirsjärvi & Hurme 2015, 144)

Luokitellessani aineistoa opinnäytetyöni teoriat olivat mielessäni, mutta kuitenkin taka-alalla. Etenin aineistolähtöisesti ja olin mahdollisimman avoin uusille löydöksille. Luokittelun ja ryhmittelyn jälkeen jatkoin tulosten analysoimista teoriaohjaavalla analyysillä. Tuomen ja Sarajärven mukaan teoriaohjaava analyysi tarkoittaa sitä, että teoria toimii apuna, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan. Aikaisempi tieto on ohjaamassa tai auttamassa analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 109–110.) Analyysini ohjaavina teoreettisina viitekehyksinä toimivat määritelmät psykososiaalisesta työstä, läsnäolevasta kohtaamisesta, terapeuttisesta läsnäolosta, voimaantumisesta sekä myönteisestä tunnistamisesta.

Synteessin teko opinnäytetyössäni tarkoitti sitä, että tarkastelin luokittelun ja ryhmittelyn tuloksia suhteessa valittuihin teorioihin. Tämä tarkoitti sitä, että valitsin esimerkiksi psykososiaalisen työn teorit ja määrittelyn, ja vertasin niitä luokittelun tuloksiin. Samalla tavoin etenin muiden opinnäytetyöni teorioiden kanssa. Etsin tulosten ja teorioiden välille mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja. Pohdinta kappaleessa esittelen analyysini synteessin (vrt. Hirsjärvi & Hurme, 2015, 144), eli tuon esille keskeiset tulokset peilaten niitä valittuihin teorioihin.

9 TULOKSET

Kehittämistyössäni oli yhteensä kahdeksan (8) haastateltavaa: kuusi kuvattavaa, Laukaan SPR:n puheenjohtaja sekä ystävätoiminnan yhteyshenkilö. Tuloksien suorissa viitteissä haastateltavista käytetään numerointia ykkösestä kahdeksaan, esimerkiksi ”Haastateltava nro 1”. Omista kenttäpäiväkirjani suorista lainauksista käytän viitettä ”Kuvaajan kenttäpäiväkirja”. Yleisöensi-illassa esitettyihin suoriin lainauksiin katsojilta käytän sanamuotoa ”Katsoja nro 1”.

9.1 Läsnaolo kohtaamisessa haastateltavien mukaan

Tätä näkökulmaa pohtivat haastatteluissaan lähes kaikki kuvattavat sekä molemmat yhteistyökumppanit. Läsnaolo kohtaamisessa tarkoitti haastateltaville monia asioita. Se tarkoitti pelkistetyimmillään sitä, että ihmiset seurustelivat keskenään. Toisaalta ajateltiin, että läsnä voi olla monella tavalla: olemalla toisen lähellä, koskettaen, katsoen, jopa haistaen. Läsnaolo kohtaamisessa tarkoitti myös, ettei aina tarvinnut puhua – pelkkä oleminen riitti.

Eäs haastateltava piti läsnäolossa tärkeänä kiireettömyyttä, ja sitä, että antoi toiselle tilaa sekä aikaa puhua. ” -- *Sä niiku meet jo toisen luo sillä ajatuksella et mul ei oo kiire, mä kuuntelen, kattelen ja katotaan. Ja semmonen tietynlainen tila, tila toisella että – et puhu päälle koskaan --*” [Haastateltava nro 6]. Tämä haastateltava näki läsnäolon olevan keskittymistä toiseen ja käsiteltävissä olevaan asiaan epäolennaisuuksien sijaan.

Suurin osa haastateltavista nosti esiin kuuntelun tärkeyden. Kohtaamisen oli perustuttava luottamukselle ja kuulluksi tulemisen kokemukselle. Oleellista oli paneutua siihen, mitä toinen sanoo, sekä ymmärtää, mitä toinen tarkoittaa.

Läsnäolo kohtaamisessa tarkoitti myös sitä, että kuuntelemisen lisäksi oli myös itse valmis puhumaan.

Kaksi haastateltavaa kuvaili, kuinka läsnäolevassa kohtaamisessa pitää toisen lisäksi kuunnella myös itseänsä, ja sitä mitä tulee sanoneeksi: ”-- *Läsnäoleminen ja keskustelu, nii se pistää niiku refleктоimaan koko ajan, itteänsä lähinnä*” [Haastateltava nro 4]. Läsnäolo nähtiin intensiiviseksi tilanteeksi, jossa joutuu miettimään omaa suhtautumistaan esille nouseviin asioihin: ”*Sä joudut menee niiku jopa ittees siinä*” [Haastateltava nro 6].

Läsnäolossa oli tärkeää, ettei antanut toiselle omia, liian radikaaleja mielipiteitään. Toisen tuntemukset oli ymmärrettävä henkilökohtaisiksi, eikä niitä pitänyt väheksyä. Keskustelukumppanin kanssa oltiin vertaisia: ”*Ollaan niiku vertaisia, että ei kumpikaan asetu toisen yläpuolelle*” [Haastateltava nro 1]. Omat kokemukset auttoivat ymmärtämään toista.

Eräs haastateltavista näki todellisen läsnäolon kohtaamisessa olevan harvinaista ja vaikeasti tavoitettavissa:

-- kuinka monta kertaa perheenjäsenet on toisilleen läsnä ihan oikeesti, siellä rutiinissa? Että kysyy, mitä sulle oikeesti kuuluu tai jos ei nyt sitä kysymystä esitä, nii osottaa jotenkin muuteen et mä oon kiinnostunut sun asioista. Se on aika harvinaista. (naurahtaa) Sitä pitää melkein niiku pyytää (naurahtaa) tommosessa tavallisessa elämässä. Et se on hieno kokemus. [Haastateltava nro 8.]

Läsnäolo kohtaamisessa oli monelle haastateltavista tärkeää. Edellä viitattu haastateltava kiteytti, että ”*Eihän oikeestaan millään muulla oo merkitystä*” [Haastateltava nro 8].

9.2 Läsnä-elokuvan vaiheet ja osallistujien näkemykset kohtaamisesta eri vaiheissa

Läsnä-keskustelun, Läsnä-kuvauksen, leikkauksen ja kahdenkeskisen Läsnä-katselmuksen kohdissa osallistujilla tarkoitetaan kuvaajaa ja kuvattavia. Näissä kohdissa arviointiaineistona toimivat minun, eli kuvaajan, kenttäpäiväkirjahuomiot, äänitetty ensi-iltatilaisuus sekä kuvattavien haastattelut. Julkisessa Läsnä-katselmuksessa osallistujilla tarkoitetaan kuvattavia, kuvaajaa sekä

yleisöä. Tässä kohdassa arviointiaineistona olivat äänitetty ensi-iltatilaisuus sekä kenttäpäiväkirjahuomioni.

9.2.1 Läsä-keskustelu

Läsä-keskustelun vaiheesta oli arviointiaineistona käytettävissä omia kenttäpäiväkirjahavaintojani sekä yleisöensi-illassa nauhoitettuja kommenttejani. Kävin jokaisen kuvattavan kanssa Läsä-keskustelun ennen kuvauksia. Kahden kuvattavan kanssa toteutimme keskustelun ja kuvauksen samalla tapauksella. Yhden kuvattavan kanssa olimme nähneet aiemmin ja jutelleet puhelimesta. Kolme kuvattavista tapasin varta vasten käydäksemme Läsä-keskustelun.

Läsä-keskustelun tarkoituksena oli tutustua puolin ja toisin, ja synnyttää kuvaustilannetta varten tarvittavaa luottamusta. Kuvaajan oli mielestäni hyvä olla mahdollisimman auki ja läsnäoleva kohtaamisessa. *”Se läsnäolo on erittäin tärkeä jo tässä tutustumisvaiheessa --- tärkeä on että siinäkin ollaan täysin läsnä sille ihmiselle – yhtäläillä ku siinä kuvauksessa”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Läsä-keskustelussa kuvaajan aukinaisuus ja läsnäolevuus tarkoitti myös sitä, että kuvaaja kuulosteli, millä tavalla kuvattavaa kannatti lähestyä ja minkälaisen elokuvan hänestä voisi tehdä.

Läsä-keskustelussa etsin kuvattavalle sillä hetkellä merkityksellisiä asioita, joita käsittelin syvällisemmin ja tarkemmin Läsä-kuvauksessa. *” -- Mä yritän löytää sen jonkun missä pilke herää tai innostuneisuus, tai on iso juttu, ajan kohtanen ihmisen elämässä, se on se mihin mä keskityn”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Lyhyehkössä 3–5 minuutin Läsä-elokuvassa ei ollut tilaa pitkäkestoisille muisteloille. Pyrkimykseni oli keskittyä asioihin, joilla oli erityinen merkitys kuvattavalle, ja jotka oletuksena voisivat auttaa ihmistä refleктоimaan itseään ja elämäänsä. Läsä-keskustelussa ei mielestäni kannattanut puhua liikaa, jotta merkityksellinen aihe säilyisi tuoreena vielä kuvausvaiheeseen.

Eräs kuvattavista pohti Läsä-keskustelunsa yhteydessä, kuinka ihminen saattoi ajatella, ettei hänellä ole mitään sanottavaa tai annettavaa omaan Läsä-elokuvaansa. Yhtenä syynä hän näki huonon itsetunnon. Nauhoitin kenttäpäiväkirjaani keskustelumme jälkeen: *” --- Meil on kaikilla jotain sanotta-*

vaa ja meissä kaikissa on jotain hienoo, ja se on Läsnä-elokuvan tavote” [Kuvaajan kenttäpäiväkirja].

9.2.2 Läsnä-kuvaus

Kuvaukset tapahtuivat kuvattavien kodeissa. Kohtasimme kameran edessä kuuden kuvattavani kanssa. Kamera oli jalustalla, lähikuva kohdistettuna kuvattavaani, ja me keskustelimme noin 30–60 minuuttia kameran kuvatessa. Läsnä-kuvauksen jälkeen pyysin kuvattaviani kommentoimaan tunnelmiaan. Tämän lisäksi tein jokaisen kuvauksen jälkeen omia kenttäpäiväkirjahuomioitani.

Pidin tärkeänä varata Läsnä-kuvaukseen riittävästi aikaa, ettei tilanteeseen tullut kiireen tuntua. Kuvauksessa oli mielestäni olennaista olla läsnä. Läsnä-olo oli antautumista hetkelle. Tilannetta ei tarvinnut kontrolloida, vaan asiat saivat tapahtua niin kuin ne oli tapahtuakseen. En pohtinut etukäteen, mitä sanoisin ja millä tavalla. Minulla ei ollut valmiita kysymyksiä. Tärkeintä oli keskittyä tilanteeseen ja pitää katsekontakti kuvattavaan. Kenttäpäiväkirjaani äänitin:

Ja sit se aitous joka on kans jotenki tosi olennaista, nii se ei oikeestaan synny sellasella kauheella etukäteismäärittelyllä, vaan se syntyy sillä että me ollaan siinä yhdessä, rennosti, läsnä toisillemme [Kuvaajan kenttäpäiväkirja].

Läsnä-elokuvien tuli mielestäni olla kuvattaviensa näköisiä. Kuvaajan tuli nähdä ja kohdata kuvattavansa sellaisena kuin hän oli. Kohtaamisessa oli hyvä olla mahdollisimman auki, ja etsiä kuvattavasta ja hänen puheistaan niitä vihteitä, joihin tarttua keskustelussa. Tämä vaati kuvaajalta intuitiivista tilannettajua, ja ennen kaikkea läsnäoloa hetkessä. Huomio ei saanut karata esimerkiksi kuvausteknisiin seikkoihin.

Suurin osa kuvattavista toi esiin sen, kuinka miellyttävää oli ollut olla haastateltavana. *”No, mikäs tässä, muuta ku minä istun ja -- minä kerron mitä pyysit -- mukava tilaisuus. Erittäin mukava”* [Haastateltava nro 2]. Eräs kuvattavista kertoi vähän jännittäneensä tilannetta, mutta odottaneensa kysymyksiäni mielenkiinnolla. Hän oli pitänyt siitä innostumisen tunteesta, joka hänellä oli herännyt keskustelussa.

Päällimmäisenä nousi esiin se huomio, jonka kuvattavat saivat omille ajatuksilleen. *”Tää tuntu hirveen hyvältä, kun joku keskitty vähän aikaa mun asioihin ja jutteli mun kanssa henkilökohtaisesti. -- Oli jotenkin – että – on tullu huomautuks”* [Haastateltava nro 1]. Yksi kuvattavista totesi pitäneensä siitä, kun kyseilin häneltä, mitä hän ajattelee. Hän kertoi tykkäävänsä, kun ihmiset kuuntelivat häntä; se sai hänet ymmärtämään, ettei hän ollut yksin.

Muutammat kuvattavat näkivät myönteisenä seikkana sen, että Läsna-kuvaus oli auttanut heitä kohtaamaan itseään. Eräästä kuvattavasta oli tuntunut hyvältä avautua ja sanoittaa sellaisia asioita, joita hän ei ollut useinkaan sanoittanut. Toinen kommentoi kaivelleensa itseään kuvauksessa paljonkin:

Tää on tuntunu kauheen antosalle. Siis ihan voin niiku, jos ajattelee, et joku kysys multa, että suosittelenko lähtee tähän, nii mä sanosin että ehdottomasti. Et – hmm – tässähän sä vähän kaivelet omaa itteeski, aika paljonki – Siis sillei äärettömän antoisa tilanne, et olen oikeestaan kiitollinen, että olen saanut olla mukana. [Haastateltava nro 6.]

Kaksi kuvattavaa antoi pyydetessä kouluarvosanan omalle läsnäololleen kuvaustilanteessa. Toinen vastasi: *”Mun mielest mä oon ollu ihan hirveen läsnä. Must tuntuu et mä oon ollu 11”* [Haastateltava nro 6]. Toinen puolestaan näki läsnäolonsa arvosanaksi 9. Molemmat arvosanan itselleen antaneet kuvattavat arvioivat myös minun läsnäoloni tilanteessa hyväksi. Toinen kuvattavista kertoi minun olleen kiinnostuneen ja empaattisen näköinen, sekä ottaneen hyvin katsekontaktia kaiken aikaa. Vaikutin hänen mielestään olevan tunteella mukana siinä mitä tein. Toinen puolestaan kertoi, kuinka kuuntelin hänen mielestään joka sanan ja paneuduin hänen puheisiinsa. Hän piti tärkeänä tilanteen kiireettömyyttä, ja sitä, että annoin hänen puhua rauhassa tilaa ja aikaa antaen. Kuvaaminen toi hänen mukaansa tilanteeseen oman lisä-arvonsa.

Kyl mun mielest tää on ollu hyvin läsnäoleva, koska tota, kyllähän, säähän keskityt äärettömän niiku intensiivisesti, kuuntelet, seuraat. Sit vielä kaikki menee noille (viittaa kameraan ja äänilaitteeseen). Mut siitä huolimatta sä et, sä annat niiku puhua toisen, sä annat aikaa. Se on kans yks hyvä, mun mielest hyvä pointti läsnäolos, että antaa toiselle niiku tilaa. Antaa sitä aikaa. Sul ei oo kiire mihinkään. [Haastateltava nro 6.]

Kuvattavan näin omien tunteidensa ja asioidensa parhaana asiantuntijana. Hänelle oli annettava mahdollisimman paljon tilaa kertoa niistä omin sanoin.

Kuvaajan oli hyvä pitäytyä tuomasta liikaa esille omia käsityksiään ja mielipiteitään. Hänen oli kuitenkin reagoitava kuvattavan puheisiin ja johdatettava kuvattavaa kohti olennaista asiaa ja tunnetta. *”Etsimme yhdessä niitä oivalluksia, joita värikäs elämä on mukanaan tuonut”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Tärkeitä kysymyksiä olivat esimerkiksi seuraavat: Mitä oivalsit?, tai Mitä hyvää se toi? Ohjasin kysymysten avulla kuvattavia heille merkityksellisten ja tunnepi-toisten asioiden äärelle. Näiden asioiden käsittelemisen ja pohtimisen omassa Läsna-elokuvassa oletin antavan kuvattavalle itselleen – ja mahdollisesti myös toisille – reflektoitavaa.

Kuvattavien elämänoivallukset, ohjenuorat ja motot olivat merkittäviä avaimia heidän perusolemukseensa, ja niistä sai johdatettua Läsna-elokuvaan keskeistä sisältöä. Äänitinkin kenttäpäiväkirjaani, että *”-- Kuinka usein kuullaan sitä, että mitä mieltä sä oot elämästä ja mitä sä oot oivaltanu elämästä? Jotenki tää kysymys on kauheen kutkuttava ollu jokaisen Läsna-elokuvaan osallistujan kanssa --”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Läsna-kuvauksessa kuvattavat puhuivat myös omista elämänpoluistaan, haasteistaan, haaveistaan, sekä iloa tuottavista asioistaan. Sisällöllisesti keskityimme tarkemmin yhteen tai kahteen kuvattavalle sillä hetkellä tärkeään ja esille nousevaan asiaan. Kuvaajan tehtävänä oli johdatella keskustelua aina kohti myönteistä näkökulmaa.

Kuvauksen päätteeksi kuvattavalta oli hyvä kysyä, mikä hänen mielestään oli keskustelussa olennaista, ja mitä hän halusi sisällyttää omaan lopulliseen Läsna-elokuvaansa. Usein olimme kuvattavan kanssa yhtä mieltä siitä, mikä keskustelussa oli ollut vaikuttavinta.

9.2.3 Leikkaus

Leikkasin Läsna-elokuvat itsenäisesti, kuvattavien mahdollisia toiveita huomioiden. Yhden Läsna-elokuvan leikkauksessa meni noin yhden työpäivän verran. Tästä vaiheesta on käytettävissä vain omia kenttäpäiväkirjahuomioitani.

Leikkausvaiheessa koin edelleen syventäväni suhdetta kuvattavaani katsellessani keskittyneesti hänestä kuvattua materiaalia, ja valitessani niitä kohtia, jotka *”kolahtivat”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja] eniten. Huomasin, että vaikuttavat kohdat olivat edelleen niitä kohtia, jotka olivat jo kuvauksessa tehneet ku-

vattavaan ja minuun vaikutuksen. Pidin tärkeänä luottaa tuntemuksiini. Valikoi-tuani leikkausjanalle tärkeimmän kohdan ja asiasisällön, mietin mitä se tarvitsi vielä ympärilleen, jotta sen voisi todella ymmärtää. Tämän jälkeen tein leikka-usteknistä hiontaa, ja usein koko leikkausprosessi oli siinä. Lopulta valmistui noin 3–5 minuutin mittainen Läsnä-elokuva. Siirsin valmiin elokuvan sekä ko-ko kuvausmateriaalin muistitikulle, jonka annoin yksityisessä Läsnä-katselmuksessa kuvattavalle.

Valmiit Läsnä-elokuvat kertoivat eläkkeelle jäämisestä, oman työuran merki-tyksestä, sairastumisesta ja sen tuomista oivalluksista, elämän merkityksestä, ilon aiheista tässä hetkessä ja tulevaisuuden haaveista.

9.2.4 Kahdenkeskinen Läsnä-katselmus

Kahdenkeskisistä Läsnä-katselmuksista oli arviointiaineistona käytettävissä sekä kuvattavien haastatteluita että omia kenttäpäiväkirjahavaintojani. Kohta-sin jokaisen kuvattavani henkilökohtaisesti Läsnä-katselmuksessa. Huomasin etukäteen jännittävänä kuvattavien reaktioita valmiisiin elokuviinsa. Koin sa-manlaisia tunteita kuin työskennellessäni dokumenttielokuvantekijänä. Toi-voin, että kuvattavat pitäisivät elokuvistaan. Katsoimme yhdessä Läsnä-elokuvan, ja pyysin kuvattavaa kuvailemaan katselmuksen jälkeisiä tunnelmia.

Osa kuvattavista kiinnitti aluksi huomiota omaan ulkonäköönsä. Läsnä-elokuvassa kuvattava esitettiin lähikuvassa, ja se herätti joissakin ristiriitaisia tunteita. Eräs kuvattavista kertoi jännittäneensä, miltä hän näyttää puhues-saan. Hän oli huomannut vanhentuneensa. Vaikka ulkonäköasiat eivät kuvat-tavan mielestä olleet niin olennaisen tärkeitä, sanoi hän katselleensa itseään kriittisesti. Kuvattava totesi kuitenkin heti perään, että *”Noh, ei se mittään (huokaa) -- vanhemmaltakin vois näyttää”* [Haastateltava nro 4]. Myös toinen kuvattava tyrmäsi alkuun oman lähikuvansa, mutta edellisen kuvattavan lailla hyväksyi sen myöhemmin.

-- Oli niin lähikuva itsestä että vähäks aikaa tyrmäs ensin, mutta sitten mä aattelin että, no, mä oon tän näkönen ja sillä selvä, ja oisin voinnu vähän vaikka meikata (naurahtaa). Mutta mä nyt olin siinä sitten oma it-teni. [Haastateltava nro 1.]

Oma ulkonäkö herätti myös päinvastaisen ensireaktion. Yksi kuvattavista oli ajatellut olleensa pahemman näköinen, mitä olikaan.

Kaikki kuvattavat kommentoivat ja refleктоivat valikoituja puheitaan omissa Läsna-elokuvissaan. Eräs kuvattava oli yllätynyt kuinka avoimesti hän oli puhunut asioistaan kameran edessä. Hän koki kiteyttäneensä aika hyvin omat tunteensa, ja kertoi toivovansa, että joku saisi vertaistukea hänen tarinastaan. ”*Tommosiako minä puhun?*” [Haastateltava nro 4], kommentoi toinen kuvattava heti alkuun. Hän sanoi jännittäneensä, mitä puheita olin keskustelustamme valinnut. Tämän kuvattavan mielestä lopulliseen Läsna-elokuvaan valikoitui hänen elämästään olennainen asia, sellainen, joka määrittäi hänen elämänsä ja vaikutti siihen sillä hetkellä. Hänelle tuli hyvä mieli, kun hän sai sanotettua tunteita ja asioita, joista ei normaalisti tule puhuttua. Yksi kuvattavista piti hyvänä, kun olin valinnut hänen elokuvaansa kauniita ja ihania puheita. Hän oli stressannut kameraa ja kokenut puhuneensa välillä väärin.

Monet kuvattavat kertoivat, kuinka heidän Läsna-elokuvansa oli uskollinen heille itselleen. He viittasivat siihen ilmaisin: ”*Sehän oli ihan minä*” [Haastateltava nro 6] ja ”*Kyllähän se minua oli*” [Haastateltava nro 1]. Osa kuvattavista kehui omaa elokuvaansa toteamalla sen ”*erittäin kivaksi*” [Haastateltava nro 2], ”*tosi hyväksi filmiksi*” [Haastateltava nro 5], ”*mukavaksi kokonaisuudeksi*” [Haastateltava nro 4], ”*mukavaksi muistoksi*” [Haastateltava nro 5], ja ”*hauskaksi videoksi*” [Haastateltava nro 3].

Läsna-elokuvan lyhyt kesto nähtiin hyvänä, vaikka eräs kuvattavista ehdotti myös 15 minuutin versiota ihmisille esitettäväksi. Kuvattavat pitivät siitä, että he saivat itselleen muistoksi elokuvansa lisäksi myös koko kuvamateriaalin.

Kuvaajana ja Läsna-elokuvien tekijänä hain kuvattavien hyväksyntää Läsna-elokuvilleen. Tehtäväni oli osoittaa kuvattavastani ja hänen Läsna-elokuvastaan ne myönteiset puolet, joita olin päässyt todistamaan. Kuvattavista viisi hyväksyi oman Läsna-elokuvansa julkisen esittämisen heti katselmuksen yhteydessä. Kuudes kuvattava tahtoi miettiä asiaa, ja pienen pohdinnan jälkeen hänkin hyväksyi elokuvansa julkisen esittämisen.

9.2.5 Julkinen Läsnä-katselmus

Tästä vaiheesta oli arviointiaineistona käytettävissä omia kenttäpäiväkirja-huomioitani sekä kuvattavien ja yleisön ensi-iltapalaute. Ensi-illassa oli noin parikymmentä osallistujaa mukaan lukien kuvattavat (6) ja SPR:n Laukaan osaston yhteistyökumppanit (2). Katsoimme kaikki valmistuneet Läsnä-elokuvat videotykillä. Katsojat ja kuvattavat saivat kommentoida jokaista elokuvaa sen esittämisen jälkeen. Minun tehtäväni kuvaajana ja Läsnä-elokuvien tekijänä oli ylläpitää myönteistä ja kannustavaa ilmapiiriä suhteessa kuvattaviin ja heidän elokuviinsa.

Läsnä-elokuvien julkisen esittämisen yhteydessä neljä kuvattavaa toi esiin kokemuksiaan menetelmän haasteellisuudesta. Oman Läsnä-elokuvan katsominen ei välttämättä ollutkaan helppoa. Eräästä kuvattavasta oli kauheaa nähdä oma elokuva niin isolla kankaalla esitettynä. Toinen kuvattava huomasi olleensa jännittynyt omassa Läsnä-elokuvassaan.

Sun kanssa oli muuten helppo tehdä, mut kyl mä huomasin itestäni, että mä jännitin kumminkin hirveesti ku mä sorrun semmoseen, että mä puhun paljon, ja se asia jää johonkin sinne rivien väliin -- Ehkä ne mun asiat mitä mä siinä kerroin niin oli – ja ne on edelleen raskaita. Niin se teki semmosen kireyden jonku --. [Haastateltava nro 1.]

Vaikka tällä kuvattavalla oli entuudestaan esiintymiskokemusta, oli omana itsenä esiintyminen hänen mukaansa erilaista. Ensi-ilta yleisöstä eräs katsoja nosti tässä yhteydessä esiin kuvaustilanteen hankaluuden. Hän viittasi omiin kokemuksiinsa kertomalla, kuinka ihmiset olivat monta kertaa innokkaita ja hersyviä puheissaan, mutta ”*ku otetaan se mikrofoni tai kamera esiin, niin sitten jäykistytään*” [Katsoja nro1]. Hänen mielestään Läsnä-elokuvan kaltainen kuvaustilanne oli outo ja hankala tavallisille ihmisille, ja teki tilanteesta haastavan.

Yksi kuvattavista kertoi ihmetelleensä kuvansa valoa ja väriä sekä kasvoille langenneita varjoja. Hän totesi tuijotelleensa niitä ensimmäiseksi oman Läsnä-elokuvansa kahdenkeskisessä katselmuksessa, ja mietti olevansa pahannäköinen. Hän kuitenkin ajatteli, ettei se ollut niin tärkeää, valot ja värit vain korostivat jälkiä elämästä. Neljäs kuvattava mainitsi stressaavaksi sen, kun hän ei tiennyt miten käyttäytyä kuvaustilanteessa. Läsnä-elokuva oli ensimmäinen

kerta, kun häntä oli haastateltu tällä tavalla kameran edessä. Tämän lisäksi hän kritisoi omia puheitaan.

Kuvattavat toivat esiin myös myönteisiä puolia Läsnä-elokuvistaan. Sama kuvattava, joka oli huomannut olleensa jännittynyt omassa elokuvassaan, totesi, että vaikka hänen asiansa jäi kuvauksen keskustelussa johonkin rivien väliin, oli se löytynyt Läsnä-elokuvaan aika hyvin. Hän oli lopulta iloinen, että hän oli osallistunut projektiin.

Mä olin kuitenkin ilonen, että tuli lähettyä tuohon. Kun on kattonu sitä koko materiaalia, niin se on selkiinnyttänyt itselle omia ratkaisuja, oppii tuntee vähän itseensä, niiku sillä tavalla – ei oo pohtinu tarpeeks niitä asioita. [Haastateltava nro 1.]

Toinen kuvattava koki samankaltaisia tuntemuksia. Hän piti tavasta, jolla häntä jututettiin, ja joka sai hänet uudella tavalla pohtimaan ääneen omaa elämäänsä. Hän oli Läsnä-elokuvansa myötä oppinut lisää siitä, kuinka ”*tärkeetä on puhua*” [Haastateltava nro 4]. Kolmas kuvattava antoi kiitosta oikeanlaisesta lähestymistavasta. Vaikka haastattelutilanteemme oli jatkunut pitkään, oli kuvattava nauttinut siitä koko ajan pitkästyttä.

Yleisön reaktiot Läsnä-elokuvissa esiintyneisiin henkilöihin ja heidän tarinoihinsa oli positiivista ja kannustavaa. Monet yleisöstä ja kuvattavista tunsivat toisensa entuudestaan. Läsnä-elokuvat herättivät heidät muistelemaan yhdessä koettuja menneitä aikoja. Eräs kuvattavista totesi muistelun yhteydessä, kuinka ”*Sillon tehtiin kaikkea ja palveltiin kaikkia. Se oli ihanaa aikaa*” [Haastateltava nro 2]. Toisaalta yleisö kannusti yhtä kuvattavista hänen suuren elämänmuutoksensa keskellä; hän tulisi saamaan omasta Läsnä-elokuvasta ja muutoksen ajasta hienon muiston itselleen.

Yleisö keskusteli jokaisen elokuvan kohdalla sen sisällöstä ja heränneistä ajatuksista. Yleisöstä suurin osa oli jäänyt eläkkeelle. Toisen vertaisen ajatuksien ja tunteiden kuuleminen Läsnä-elokuvassa herätti pohdittavaa:

-- Onhan se hyvä pysähtyä vaikka tunniks miettimään että missä mä menen ja mikä on mulle -- sitä eläkkeelle jäämistä. Että sitähän mennään niiku oravanpyörä eteenpäin, että tarttee niiku miettiä, että missä mä oon, ja mitä mä oon tehny ja ratkassu asioita. [Katsoja nro 1.] Se jotenkin sel-

keyttää sitä omaa oloa, ja ajatusta sitten taas elämää eteenpäin [Haastateltava nro 4].

Yleisö antoi myös kuvattaville itselleen myönteistä palautetta. He nostivat kuvattavista esiin esimerkiksi silmien eloisuuden, naurun, puhuttelevat kasvot, koskettavasti kertomisen, ja sen, kuinka kuvattava oli pystynyt koko ”*kropal- laan kertomaan, että tuota tässä minä olen ja nyt minä kerron*” [Katsoja nro 1].

9.3 Osallistujien ja haastateltavien näkemyksiä Läsä-elokuvan menetelmästä

Läsä-elokuvaa menetelmänä pohtivat haastatteluissaan osa kuvattavista sekä molemmat yhteistyöhenkilöt Laukaan SPR:ltä. Tein menetelmästä myös omia kenttäpäiväkirjahavaintoja.

Eräs kuvauksiin osallistuneista toi esiin sen, kuinka hän ei aluksi tiennyt, mistä menetelmässä oli kyse. *”Mutta näin kun tietää ja olin mukana siinä, nii mustahan tää oli tosi hyvä”* [Haastateltava nro 5].

Yksi kuvattavista vertasi menetelmää dokumentin tekoon, jossa ensiksi tutustutaan ihmiseen, sitten kuvataan ja lopuksi dokumentti työstetään. Hän kuvaili menetelmää mielenkiintoiseksi ja hyväksi kokemukseksi, ja piti itseään etuoikeutettuna, kun sai jakaa ajatuksiaan kameran edessä.

Niin tota, tää on niiku semmonen hirveen hyvä kokemus, semmonen, et ainii, tämmösessäki vois olla mukana. Niiku et, voinko minä niiku omana itsenäni antaa jollekin jotain – ajatuksineni. -- Ei hullumpi projekti -- Mä sanosin, että mä oon ihan etuoikeutettu -- . [Haastateltava nro 6.]

Toinen kuvattavista kuvaili Läsä-elokuvaa loistavaksi menetelmäksi saada tutustua itseen: *”No täähän on aivan -- loistava menetelmä niiku saaha tutustua itseensä -- ja hämmästyä siitä, että kyllä mä siitä itteni niiku löysin”* [Haastateltava nro 1]. Vaikka tämä kuvattava oli aluksi järkyttynyt omasta lähikuvastaan, lopulta se ei enää häirinnyt häntä, ja hän keskittyi kuuntelemaan itseään. Myös toinen yhteistyöhenkilöistä oli huomannut, että kuvattavien olikin lopulta *”ihan ok”* [Haastateltava nro 7] katsella itseään valkokankaalta.

Molemmat yhteistyöhenkilöt Laukaan SPR:ltä pitivät menetelmää hienona. Heistä oli antoisaa nähdä kuvattavien erilaisuus, ja kuten toinen heistä totesi: *”Kuitenkin se ihmisenä olemisen ydin sieltä tulee”* [Haastateltava nro 8]. Molemmat yhteistyöhenkilöt olivat sitä mieltä, että nimenomaan kuvattavat saavat erityisen paljon menetelmästä. He voivat saada ajattelun aihetta, ja lopputulos voi olla silmiä avaavaa.

Toinen yhteistyökumppaneista löysi Läsnä-elokuvasta eksistentiaalisia piirteitä, joiden avulla voi tavoittaa jotakin syvällistä toisesta ihmisestä.

Siinä on niiku se läsnäolo siinä, se välittyy lopputuloksesta – siinä on tilaa annettu sille haastateltavalle ja se on saannu mieltä. -- Jotenkin siinä se ihmisen kuva, se syntyy siinä, sä tavotat sen – hirveen hyvin.

-- Mulla on aina ollu se ajatus että tota ihminen on täällä yksin, kuitenkin niiku loppujen lopuks. On se yksin. Pohjimmiltaan, sehän on niiku semmonen eksistentiaalinen ajatus, ja kyllä se minun kokemuksen mukaan pitää paikkansa. Et on hyvin harvinaista että kokee olevansa ei yksin. (naurahtaa) -- Jos nyt mennään tosiaan näin syvällisiä puhumaan. Mut et se just et näillä pätkillä pystyy tavottaan jotakin tosi syvällistä. Se on hienoo. [Haastateltava nro 8.]

Minä pohdin kenttäpäiväkirjassani sitä, kuinka Läsnä-elokuvan kohtaamisissa kuvattava saa pysähtyä oman itsensä äärelle. *”Ihmisille voi tehdä hyvää se, että ne pistetään miettimään ja refleктоimaan omaa elämäänsä, pohtimaan asioita – tavallaan siinä -- pysähdytään oman elämän, oman itsen äärelle siinä kohtaamisessa”* [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Mietin, että kuinka usein ihmiseltä kysytään ”Mitä olet oivaltanut elämästä?” Vaikka huomasinkin Läsnä-elokuvan toteuttamisen vievän aikaa, pääsin tutustumaan kuvattaviin syvällisellä tasolla. Sain heihin yhteyden, joka oli paljon voimakkaampi kuin se olisi ollut ilman Läsnä-elokuvaa.

Kuvailin kenttäpäiväkirjassani, kuinka Läsnä-elokuvan kaikki vaiheet ovat toisen kohtaamista myönteisessä ja voimaantumista tukevassa valossa. Läsnä-keskustelussa tutustutaan kuvattavaan, synnytetään luottamusta ja kuulostellaan kuvattavalle tärkeitä asioita. Läsnä-kuvauksessa keskitytään kohtaamaan kuvattava terapeuttisesti läsnäolevasti, tietoisina tilanteen voimauttavasta luonteesta. Leikkauksessa kohtaamisesta valitaan se kohta, joka oli tärkein ja tunnelatautunein sekä kuvaajalle että kuvattavalle. Lopulta Läsnä-

katselmuksissa kuvattava näkee itsensä omin ja toisen silmin. Läsne-elokuvassa kuvattavalle jää muisto noista kohtaamisista, joihin hän voi aina halutessaan palata.

9.4 Haastateltavien ajatuksia Läsne-elokuvan hyödynnettävyydestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa

Läsne-elokuvan hyödyntämistä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa pohtivat osa kuvattavista ja yhteistyöhenkilöt SPR:ltä. Esiin nousi erilaisia ehdotuksia. Eräs haastateltavista ajatteli Läsne-elokuvan olevan tehokas itsereflektiota edesauttavana opetus- ja työväline. Toisen haastateltavan mielestä menetelmä sopisi terapeutin työhön. Kolmas puolestaan näki elokuvien mahdollisuuden toimia vertaisen esimerkkinä siitä, kuinka kaikilla on ongelmia, mutta niistä selviää.

Yhteistyöhenkilöt SPR:ltä ajattelivat menetelmän soveltuvan hyvin sosiaalialalle. Toinen ehdotti menetelmän viemistä syrjäytyneiden pariin. *”Jos niille annettais tähän mahdollisuus. Ne sais varmaan siitä vielä enemmän.”* [Haastateltava nro 7]. Toinen taas pohti menetelmän soveltuvan mielenterveyspuolella. Hänen mielestään menetelmä voisi avata asiakkaan silmiä omaan itseensä nähden.

Kyllähän tätä hyödyntää voi, voimaannuttaa ihmisiä siellä sun täällä missä nähdään et se on tarpeellista. Täähän on hirveen hieno menetelmä, että tätähän voi käyttää ihan missä vaan. Se vaan vaatii laitteiston, osaamista, et se ei oo kauheen helppo toteuttaa ihan kenen vaan. [Haastateltava nro 8.]

Yhteistyöhenkilö kuvaili Läsne-elokuvan toteuttamisen isoksi työksi tekijälleen, mutta lopputuloksen hienoksi. Ensi-iltatilaisuudessa eräs katsojista toi saman asian esiin: tunnin kuvamateriaalista lyhyen elokuvan leikkaaminen vie aikaa ja on aikamoinen työ. Työläys vaikuttaa siihen, ettei menetelmää voi toteuttaa missä vaan ja kenen tahansa toimesta.

Yhteistyöhenkilöt pohtivat ensi-iltatilaisuuden jälkeen, kuinka valmistuneita elokuvia voisi hyödyntää heidän toiminnassaan. Heidän mielestään Läsne-elokuvat soveltuivat heidän nettisivuilleen dokumenteiksi läsnäolosta ystäv-

toiminnassa. ”*Sitä meidän ystäväpalvelu nimenomaan on -- läsnäoloa ja kohtaamista*” [Haastateltava nro 8].

10 POHDINTAA

Tässä luvussa esittelen analyysini synteesin ja peilaan tutkimuskysymysten keskeisiä tuloksia kehittämistyön teoriapohjaan.

10.1 Läsnäolo ihmisten välisessä kohtaamisessa

Ensimmäinen opinnäytetyöni tutkimuskysymys oli: Mitä läsnäolo tarkoittaa haastateltavien mielestä kohtaamisessa? Tämän tutkimuskysymyksen käsitteily jäi opinnäytetyössäni melko vähäiseksi haastatteluiden keskittyessä tarkemmin Läsnä-elokuvan menetelmään. Näin jälkikäteen voin todeta, että olisin voinut jättää tämän tutkimuskysymyksen opinnäytetyöstäni kokonaan pois, ja paneutua selkeästi vain Läsnä-elokuvaan. Haastateltavat (8 kpl) pohtivat kysymystä kuitenkin jonkin verran.

Läsnäolo kohtaamisessa tarkoitti haastateltaville ennen kaikkea **keskittynyttä kuulemista ja ymmärtämistä, sekä kuulluksi tulemista**. Läsnäolon avulla pyritään tavoittamaan jotakin syvällistä toisesta ihmisestä. Niin terapeutisessa läsnäolossa kuin psykososiaalisessa työssä työntekijältä vaaditaan kykyä kuunnella asiakasta tarkkaavaisesti ja eläytyen (vrt. Sipilä 2011; Granfelt 1999). Geller ja Greenberg (2002, 76) käyttävät siitä ilmaisu *”kolmannella korvalla kuuleminen”*. Työntekijän on hyvä osata esittää jatkokysymyksiä, jotta asiakas kohtaamisessa päästään pintaa syvemmälle. Tämä vaatii keskittynyttä läsnäoloa ja taitoa olla läsnäoleva kuuntelija. Aktiivinen kuuntelu osoittaa asiakkaalle, että työntekijä on kiinnostunut, ja antaa asiakkaalle luvan jatkaa kertontaa. (Jokinen 2016.) On merkityksellistä tuntea tulevana kuulluksi.

Kaksi haastateltavaa näki läsnäolevassa kohtaamisessa tärkeänä **hyväksyvän asenteen toista kohtaan**. Tunteukset olivat henkilökohtaisia, eikä niitä pitänyt väheksyä. Myös työntekijän ja asiakkaan välinen suhde rakentuu luotamuksellisuudessa ja keskinäisessä välittämässä (vrt. Haarakangas 2009, 3–4; Rostila 2001, 33). Carl Rogersin (1956) teoriassa työntekijän empaattisuus ja ehdoton hyväksyntä asiakasta kohtaan ovat keskeisiä tekijöitä asiakassuhteen onnistumisen ja terapeutin muutoksen kannalta. Samaa täh-

dennetään terapeuttisessa läsnäolossa, jossa asiakaskohtaamisessa edetään avoimella ja hyväksyvällä asenteella (Geller & Greenberg 2002, 76).

Hyväksyvä asenne näkyi tuloksien perusteella kohtaamisen **vertaisuudessa**, siinä ettei kumpikaan asettunut toisen yläpuolelle. Tämä on yhteneväinen Buberin (1993, 103) ajatukseen aidosta kohtaamisesta, joka tapahtuu vain siellä missä kaikki keinot ovat sortuneet, eikä Minän ja Sinän välillä ole mitään pyrkimystä. Vertaisuutta voi olla – ehkä vähän yllättäenkin – myös sosiaalialan asiakaskohtaamisessa, siitäkin huolimatta että toinen on työntekijän ja toinen asiakkaan roolissa. Vertaisuudessa rohkenemme raottaa ammatillista verhoamme ja heittäytyä tilanteeseen ihmisinä (Mönkkönen 2018, 113).

Kaksi haastateltavaa mainitsi myös sen, kuinka läsnäolo kohtaamisessa synnyttää **itsereflektiota**, jonka avulla mietitään omaa suhtautumista esille nouseviin asioihin. Sipilä (2011, 59) tuo esille saman huomion työntekijän kannalta, joka käy asiakaskohtaamisessa omaa sisäistä dialogiaan suhteessa asiakkaan kanssa käytävään dialogiin. Terapeuttisessa läsnäolossa työntekijä on sisäisesti yhteydessä omaan itseensä, ja vastaa asiakkaalle tästä yhteydestä käsin (Geller & Greenberg 2002, 79).

Itsereflektio aiheutti läsnäolevaan kohtaamiseen **vastavuoroisuutta**. Erään haastateltavan mukaan se tarkoitti sitä, että kuuntelemisen lisäksi oli myös itse valmis puhumaan ja jakamaan ajatuksiaan. Psykososiaalisen asiakastyön muutosvoima tulee nimenomaan sen dialogisuudesta (Järvinen 2015), jossa ratkaisua asiakkaan tilanteeseen haetaan vastavuoroisella terapeuttisella keskustelulla (Sipilä 2011, 59). Särkelä (2001, 27) kirjoittaa, kuinka työntekijä ”*subjektivoi*” asiakkaan rinnalleen pohtimaan elämäntilannettaan ja toimintoja sen parantamiseksi. Työntekijä ja asiakas luovat yhdessä uudenlaista ymmärrystä asiakkaan elämäntilanteelle. (vrt. Haarakangas 2009.)

10.2 Läsnä-elokuva ihmisten välisessä kohtaamisessa

Toinen opinnäytetyöni tutkimuskysymys kuului: Kuinka terapeuttiseen läsnäoloon pohjautuva Läsnä-elokuva toimii osallistujien mielestä kohtaamisessa? Tämä tutkimuskysymys oli opinnäytetyössäni keskeisin, ja sitä käsiteltiin monipuolisesti ja syvällisesti. Tuon esiin menetelmän toimivuutta kahdesta kes-

keisestä näkökulmasta: kuvaajan ja kuvattavien. Yleisön näkökulman yhdistän kuvaajan näkökulmaan, sillä molemmat toimivat Läsnä-elokuvassa kuvattavan myönteisinä peileinä.

Opinnäytetyöni teoriapohjasta kuvaajan suhteen korostuivat psykososiaalisen työn, läsnäolevan kohtaamisen sekä terapeutin läsnäolon käsitteet. Tämä johtuu siitä, että nämä käsitteet kohdentuvat nimenomaan työntekijöihin, jotka harjoittavat sosiaalialan terapeutista psykososiaalista asiakastyötä. Läsnä-elokuvassa kuvaaja oli verrattavissa sosiaalialan ammattilaiseen, joka kohtasi kuvattaviaan (asiakkaitaan) terapeutisesti.

Kuvattavien suhteen korostuivat puolestaan myönteisen tunnistamisen ja voimaantumisen käsitteet. Nämä käsitteet kuvailevat psykososiaalisen työn haluttuja vaikutuksia asiakkaissa, jotka Läsnä-elokuvassa olivat kuvattavien roolissa.

10.2.1 Kuvaaja Läsnä-elokuvassa

Tein opinnäytetyöni keskeisten teorioiden määritelmistä seuraavan synteesin: ***Läsnä-elokuvan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa kuvattava kohdataan terapeutisesti läsnäolevasti. Se tarkoittaa kuvaajan läsnäolevaa ja aktiivista yhteyttä kuvattavaan, jossa kuvattavan myönteistä tunnistamista sekä voimaantumista tuetaan terapeutin elokuvanteon ja keskustelun avulla.***

Tuloksissa oli yllättävää, kuinka merkittäväksi kuvaajan rooli nousi Läsnä-elokuvan kohtaamisissa. Kuvattavan kohtaaminen edellä mainitun määritelmän mukaisesti ”terapeutisesti läsnäolevasti” oli aktiivista ja piti sisällään erilaisia toimintoja, joita esittelen seuraavaksi.

Kuvaajan tehtävänä oli Läsnä-keskustelussa luoda **luottamuksellinen suhde** kuvattavaan tapaamalla hänet etukäteen kahden kesken. Asiakastyön dialogisuuteen perehtyneen Mönkkösen (2018, 18) mukaan yksittäisten menetelmien sijaan onnistunut, asiakkaan hyväksi kokema työskentelysuhde onkin merkittävä tekijä tuloksien saavuttamisen kannalta. Keskeisiä tekijöitä hyvän työs-

kentelysuhteen syntymisessä ovat työntekijän taidot ja kyvyt olla suhteessa asiakkaaseen (Särkelä 2011, 31).

Läsnä-elokuvassa kuvaaja keskittyi kohtaamaan kuvattavansa **läsnäolevasti**. Tämä tarkoitti sitä, että kuvaajan huomio oli kiinnittyneenä kuvattavaan, ei niinkään kuvausteknisiin seikkoihin, tai etukäteen laadittuihin haastattelukysymyksiin. Myös terapeutteisessa läsnäolossa työntekijän läsnäolo nähdään merkityksellisenä, sillä asiakas vaistoa herkästi, onko työntekijä läsnä häntä varten (vrt. Haarakangas 2009). Syvä yhteys toiseen on mahdollista vain läsnäolon kautta (Geller & Greenberg 2002, 84). Hännisen (2004, 190) tutkimuksessa läsnäolo merkitsee todellista ja aitoa kohtaamista työntekijän ja asiakkaan välillä, joka mahdollistaa tunteiden esiin tulon ja niiden huomioimisen.

Läsnä-elokuvan kohtaamisissa kuvaajan oli tärkeää **luopua liiasta kontrollista sekä tavoitella aitoutta vuorovaikutukseen**. Tämä on yhteneväinen Buberin (1993) Minä–Sinä teorian kanssa, jonka mukaan aito kohtaaminen ihmisten välillä on avointa ja inhimillistä, vailla pyrkimystä tai kuvittelua. Myös Mönkkösen mielestä paras tapa lähestyä asiakasta on olla oma itsensä. Asiakasta ei voi ”ottaa haltuun yhdelläkään metodilla tai asiantuntijaselityksellä”, hänen kanssaan voi vain asettua suhteeseen, jossa on tilaa yhteisille oivalluksille. (Mönkkönen 2018, 21; 2007, 97.)

Läsnä-elokuvassa kuvaaja oli **kiinnostunut kuvattavastaan** ja ajatteli, että meissä kaikissa ”on jotain hienoa” [Kuvaajan kenttäpäiväkirja]. Myös terapeuttisen läsnäolon mallissa asiakkaasta ollaan kiinnostuneita ja häntä kunnioitetaan (Geller & Greenberg 2002). Mönkkönen (2018, 19) viittaa dialogisuuden tutkija Jaakko Seikkulaan, jonka mukaan kohtaamisiin vaikuttaa merkittävästi ns. dialoginen elämäntapa, jossa ollaan kiinnostuneita toisen ihmisen maailmasta ja ajattelutavasta, ja jolle annetaan vuorovaikutuksessa tilaa. Läsnä-elokuvassa kuvaaja ei ”tuputtanut” liikaa omia mielipiteitään, vaan keskeistä oli kuvaajan uskollisuus kuvattavan ajatuksille ja tunteille.

Terapeutteisessa läsnäolossa kaksoistietoisuus tarkoittaa sitä, että työntekijä on kokonaisvaltaisesti läsnä asiakkaan kanssa kohtaamisessa, mutta toisaalta tulkitsee ikään kuin ulkopuolelta, mitä tilanteessa tapahtuu (vrt. Geller & Greenberg 2002, 85). Vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa mennään roh-

keasti kohti toista ihmistä, samalle tietämättömyyden alueelle etsimään yhdessä oivalluksia, mutta tiedostaen kuitenkin ammattirooliin kuuluvan vastuun (vrt. Mönkkönen 2018, 21, 32, vrt. Haarakangas 2009, 3). Läsä-elokuvan **kaksoistietoisuudessa** kuvaaja oli läsnä kohtaamisessaan kuvattavan kanssa ja kytkeytyi siihen mitä tilanteessa tapahtuu (vrt. Haarakangas 2011, 129). Toisaalta hän reagoi **intuitiivisesti** kuvattavan puheisiin sekä eleisiin, ja ohjasi kuvattavaa hänelle sillä hetkellä merkityksellisten asioiden äärelle.

Sosiaalialan terapeutissa työssä työntekijän tehtävänä on ohjata keskustelua ja luoda asiakkaalle tilaisuuksia kertoa omista asioistaan. Asiakas tarjoaa sisällön (tarinansa, arvonsa, toiveensa, maailmankuvansa), työntekijä ymmärtää muutosprosessia ja ohjaa vuorovaikutusta esimerkiksi kysymällä (Rostila 2001, 43, 47). Läsä-elokuvassa työntekijällä täytyi olla Särkelän (2001) kuvailemat **haastattelutaidot**, joilla hän kykeni luomaan asiakkaan muutostyötä tukevan suhteen. Kuvaaja johdatteli kysymyksien avulla kuvattavaansa kohti olennaista asiaa tai tunnetta. Kuvattavan todellisuuskuva selkeytyi ja tilanteeseen avautui uusia ymmärtämysyhteyksiä. (vrt. Särkelä 2001, 31, 77, 81.) Kuten tuloksissa ilmeni, jotkut kuvattavat kertoivat, kuinka he olivat oman Läsä-elokuvansa avulla pystyneet sanoittamaan ja ymmärtämään elämänsä uudella tavalla.

Läsä-elokuvassa kohtaamisen kulkuun vaikutti kuvaajan käsitys sosiaalialan psykososiaalisesta työstä sellaisena, joka pohjautuu terapeutiseen keskusteluun, ja joka tukee asiakkaan henkilökohtaista voimaantumista. Konkreettisesti tämä tarkoitti sitä, että kuvattavan puheista ja eleistä löydettiin kuvattavalle sillä hetkellä merkityksellisiä ja tunnelatautuneita asioita, joiden syvälinen käsittely Läsä-kuvauksessa **mahdollisti itse-reflektointia, sekä myönteistä tunnistamista ja voimaantumista**. Keskustelua johdatettiin kohti myönteistä näkökulmaa. Merkityksellisiä kysymyksiä olivat esimerkiksi: Mitä oivalsit?; Mitä opit?, ja Mistä nyt unelmoit?

Elokuvanteon eri vaiheissa kuvaajan tärkeänä tehtävänä oli nostaa esiin kuvattavan ja hänen elokuvansa myönteisiä puolia, sekä ylläpitää kannustavaa ilmapiiriä. **Yleisön rooli oli edelleen vahvistaa kuvattavan ja hänen elokuvansa nähdyn tulemistä ja myönteistä tunnistamista**. Julkisessa Läsä-elokuvien katselmuksessa yleisön palaute olikin positiivista ja kannustavaa.

10.2.2 Kuvattava Läsnä-elokuvassa

Läsnä-elokuvan tehtävänä oli tukea kuvattavan myönteistä tunnistamista sekä voimaantumista terapeutin elokuvanteon ja keskustelun avulla. Seuraavassa esittelen, miten kuvattavat suhtautuivat omiin elokuviinsa.

Mielenkiintoisena tuloksena Läsnä-elokuvaprojektista voi pitää sitä, että kaikki kuvattavat kokivat kuvaustilanteen myönteisenä. Haastateltavana oleminen oli miellyttävää. Kuvattava tuli huomatuksi omine ajatuksineen ja tunteineen. ”*Jokainen ihminen kaipaa ja ansaitsee tulla tunnistetuksi*”, kirjoittaa Kallio ym. (s.a., 22). Myönteisessä tunnistamisessa ihminen huomataan aktiivisesti, ja merkittävää on oikein tunnistetuksi tuleminen. **Oikein tunnistetuksi tuleminen** tarkoittaa sitä, että ihminen tulee tunnistetuksi ja ymmärretyksi tavalla, joka sopii hänen omaan rakentavaan itsekäsitykseensä. (Kallio ym. s.a., 15-18.) Läsnä-elokuvan nähtiin onnistuneen, kun se oli **uskollinen omalle itselle, ja kun oma ulkonäkö sekä valikoituneet puheet miellyttivät**.

Läsnä-elokuvissa kiitosta sai se tapa, jolla kuvaaja oli lähestynyt kuvattavia. Ihmisillä on Siitosen (1999, 117) mukaan syvä luontainen tarve tuntea itsensä arvokkaaksi, ja vähäinkin tämän tunteen lisääminen voi uudistaa ihmistä. Voimavaroihin (ongelmien sijaan) keskittyvä myönteinen tunnistaminen vahvistaa itsetuntoa sekä yhteisöllistä toimijuutta. Kun ihminen tulee **oikein kohdatuksi**, hän voi paremmin ja pystyy toimimaan muiden kanssa. (Kallio ym. s.a., 18, 22, 89.) Läsnä-elokuvan voimaantumista ja myönteistä tunnistamista edistävä vuorovaikutus auttoi kuvattavia **refleктоimaan itseään ja elämäänsä**. Kuvattavat saivat pohtia omaa elämäänsä uudella tavalla, ja oma elokuva selkeytti elämänratkaisuja.

Valmiiden elokuvien yksityisissä ja julkisissa Läsnä-katselmuksissa menetelmä näytti myös haasteellisia puoliaan. Joidenkin kuvattavien huomio keskittyi aluksi ulkonäöllisiin seikkoihin. Kritiikkiä saivat esimerkiksi oma ulkonäkö, valaistus, kuvan koko (lähikuva), omat puheet, jännittyneisyys kameran edessä, uuden tilanteen hankaluus sekä omana itsenä esiintymisen vaikeus. Erään aiemmin toteutetun Läsnä-elokuvan yhteydessä kuvattava totesi, kuinka valokuva näyttää vain yhden hetken, mutta elokuvassa näkyy kaikki. Osa kuvattavien kritiikistä oli selkeästi kuvausteknisten seikkojen syytä, mutta suurin osa

kritiikistä kohdistui kuvattaviin itseensä. Mielenkiintoista onkin kysyä: Mistä tämä joidenkin kuvattavien **itsekriittisyys** omaa elokuvaansa katsoessa kumpusi? Varsinkin, kun Läsä-kuvausta pidettiin yksimielisesti miellyttävänä tilanteena.

Kannustavassa ilmapiirissä sekä myönteisessä vuorovaikutuksessa kuvaajan ja yleisön kanssa alun itsekriittisyys vaihtui kuitenkin kuvattavien puheissa **oman itsen ja elokuvan hyväksynnäksi**. Ihmisen voimaantuminen on sisäinen prosessi, joka on yhteydessä näkemykseen itsestä. Itseä ja omia mahdollisuuksia koskevat uskomukset rakentuvat pitkälti sosiaalisessa kanssakäymisessä. (Siitonen 1999, 117–118.) Näin myös Läsä-elokuvassa, jossa on lopulta kyse kuvattavan myönteisestä tunnistamisesta – kuvattavan itsensä, kuvaajan ja mahdollisen yleisön taholta – tavalla, joka vahvistaa kuvattavan itsetuntoa, arvokkuutta ja osallisuutta (vrt. Kallio ym. s.a., 11).

10.3 Läsä-elokuva sosiaalialan psykososiaalisessa asiakaskohtaamisessa

Tämä opinnäytetyö osoitti Läsä-elokuvan soveltuvan sosiaalialan terapeuttiin psykososiaaliseen työhön. **Läsä-elokuvaa pidettiin tehokkaana itse-reflektion välineenä, jolla voi avata asiakkaan silmiä omaan itseensä nähden**. Terapeuttisessa asiakassuhteessa on ominaista kuunteleminen ja kuulluksi tuleminen, ymmärryksen kehittyminen, merkitysten muodostuminen ja muuttuminen (Haarakangas 2009, 8.). Työntekijä ja asiakas asettuvat samalle viivalle tutkimaan ja vertailemaan näkemyksiään todellisuudesta, jotta asiakas saisi elämäntilanteestaan selkeämmän kuvan (Särkelä 2001, 42, 77). Uudet oivallukset syntyvät itsereflektion kautta. Läsä-elokuvan kaikki vaiheet ovat kuvattavan kohtaamista myönteisessä ja voimaantumista tukevassa valossa. Vaikka tuloksien mukaan menetelmän ajateltiin olevan merkityksellinen erityisesti kuvattaville itselleen, edisti se myös vertaisuutta.

Läsä-elokuva sai kaikilta kuvattavilta sekä yhteistyökumppaneilta positiivista palautetta. Menetelmä vaikutti kuitenkin työläältä ja sellaiselta, jota ei voinut toteuttaa missä vaan ja kenen tahansa toimesta. Kolmas opinnäytetyöni tutkimuskysymys oli: Miten Läsä-elokuvaa voisi hyödyntää haastateltavien mielestä sosiaalialan asiakaskohtaamisessa? SPR:n projektiin osallistuneiden

haastatteluissa ei tullut konkreettisia ehdotuksia siitä, kuinka Läsna-elokuvaa voisi hyödyntää sosiaalialan asiakastyössä. Sen ajateltiin sopivan esimerkiksi mielenterveyspuolelle tai syrjäytyneiden pariin. Yksi haastateltavista totesikin, kuinka menetelmällä voi ”voimaannuttaa ihmisiä siellä sun täällä missä nähdään et se on tarpeellista” [Haastateltava nro 8].

Sosiaalialalla on selkeä tarve terapeuttiselle psykososiaaliselle työlle kuten esimerkiksi Järvisen (2015) tutkimuksesta ilmenee. Sosiaaliohjaus yhdessä asiakkaan kanssa on tavoitteellista muutostyötä. Keskustelua voidaan pitää keskeisenä elementtinä silloin, kun tavoitteena on vahvistaa asiakkaan toimijuutta ja hakea ratkaisuja elämäntilanteeseen. (Helminen 2014, 25.) Läsna-elokuva voisi soveltua yhdeksi terapeuttisiksi työkaluksi asiakkaan muutostyössä.

Alun perin olin ajatellut Läsna-elokuvan sopivan omaohjaukselliseksi välineeksi syventämään asiakkaan suhdetta itseensä ja toiseen sekä työntekijän suhdetta asiakkaaseen. Läsna-elokuvia olisi toteutettu 1–3 kertaa asiakkuuden aikana, ja sen tarkoituksena olisi ollut edesauttaa terapeutteisesti läsnäolevan kohtaamisen keinoin asiakkaan muutostyötä. Pitkin matkaa Läsna-elokuvia tehdessä kävi kuitenkin ilmi, kuinka aikaa vievä ja vaativakin Läsna-elokuva on tämän päivän kiireisessä työelämässä. Mielessäni kaiheresi kysymys: olisiko omaohjaajilla aikaa kuvata ja leikata Läsna-elokuvia? Särkelä (2001, 27) viittaa Jorma Sipilään (1989), jonka mukaan konkreettisin sosiaalityön ongelma on, ettei sillä useinkaan ole aikaa, keinoja ja resursseja toteuttaa perusteellista psykososiaalista työtä. Tilanne vaikuttaa – vuosikymmenten jälkeenkin – olevan edelleen samankaltainen.

Kehittämistyössäni pohdin useaan otteeseen, kuinka saisin tehtyä Läsna-elokuvasta sellaisen palvelumallin, joka olisi mahdollisimman toimiva, mutta yksinkertainen toteuttaa tämän päivän työelämässä. Lopulta esiin nousi ajatus **Liikkuvasta Läsna-studiosta**. Liikkuvan Läsna-studion palvelumalli eroaa joiltakin osin aiemmasta kehittämistyön pohjalla olleesta Läsna-elokuvan palvelukonseptiluonnoksesta. Liikkuvassa Läsna-studiossa omaohjaajia ei kouluteta erikseen Läsna-elokuvien tekijöiksi, vaan Läsna-elokuvien tekijä tulee toimipaikan ulkopuolelta. Omaohjaaja on kuitenkin tekoprosessissa mukana. Toinen selkeä ero aiempaan luonnokseen on se, että Läsna-elokuvia pyritään

toteuttamaan keskitetysti varta vasten paikkakunnalle rakennetussa Läsnä-studiossa, johon asiakkaita voi tulla monestakin eri sosiaalialan toimipisteestä.

11 KEHITTÄMISTYÖN TUOTOS: LIIKKUVA LÄSNÄ-STUDIO

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli kehittää palvelumuotoilun menetelmiä hyödyntäen Läsnä-elokuvan palvelumalli sosiaalialan terapeutin psykososiaalisen asiakaskohtaamisen tueksi. Kehittämistyön tuotoksena valmistui Liikkuvan Läsnä-studion palvelumalli.

Läsnä-elokuva soveltuu käytettäväksi sosiaalialan terapeutin psykososiaalisessa asiakastyössä. Läsnä-elokuva:

1. Syventää asiakassuhdetta
2. Mahdollistaa asiakkaan kohdatuksi ja nähdyksi tulemisen
3. Tukee asiakkaan itsereflektointia
4. Edesauttaa asiakkaan muutostyötä
5. Keskittyy jokaisessa vaiheessa kohtaamaan asiakkaan myönteisessä ja voimaantumista tukevassa valossa
6. On merkityksellinen erityisesti kuvattavalle itselleen, mutta synnyttää myös vertaisuutta.

Liikkuva Läsnä-studio viedään sinne, missä sosiaalipalveluiden asiakkaat ovat. Asiakkaita voi yhteen väliaikaisesti perustettuun Läsnä-studioon tulla monestakin eri sosiaalialan toimipisteestä. Läsnä-elokuvia voidaan toteuttaa enimmillään neljä päivässä sovitun ajan sisällä.

Läsnä-elokuvan ostaja-asiakkaana on se toimija tai yritys, joka tilaa toimipaikansa psykososiaalisen asiakastyön tueksi palvelun. Läsnä-elokuvan kuvattavana on sosiaalipalveluiden asiakas. Haastattelijana ja kuvaajana toimii Läsnä-elokuvan tekijä. Asiakkaan oma ohjaaja on sovitusti prosessin eri vaiheissa mukana.

Läsnä-elokuvassa toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa asiakkaasta Läsnä-elokuva (4–5 min), jossa keskitytään asiakkaalle sillä hetkellä merkityksellisiin ja voimaannuttaviin keskustelunaiheisiin. Asiakas saa itselleen muistoksi sekä oman Läsnä-elokuvansa että koko noin puolen tunnin mittaisen kuvamateriaalin. Mahdollisuuksien mukaan Läsnä-studion elokuvat voidaan esittää myös

yhteisessä ensi-illassa sekä Läsä-elokuvan ja yhteistyötoimipaikan nettisivuilla.

Kuvailen palvelumallin palvelupolkuna (kuva 8), joka on yleinen tapa konkretisoida palvelumuotoilussa kehitettyä palvelumallia. Palvelupolku kuvastaa asiakkaiden kokemia palvelun vaiheita alusta loppuun saakka. (Ojasalo ym. 2015, 72–74.) Aluksi Läsä-elokuvan tekijä markkinoi palveluaan toimipaikalle, tai vaihtoehtoisesti toimipaikka ottaa yhteyttä Läsä-elokuvan tekijään. Yhteydenoton ja yhteistyön aloittamisen jälkeen Liikkuvan Läsä-studion palvelupolku etenee seuraavasti:

1. Läsä-keskustelu

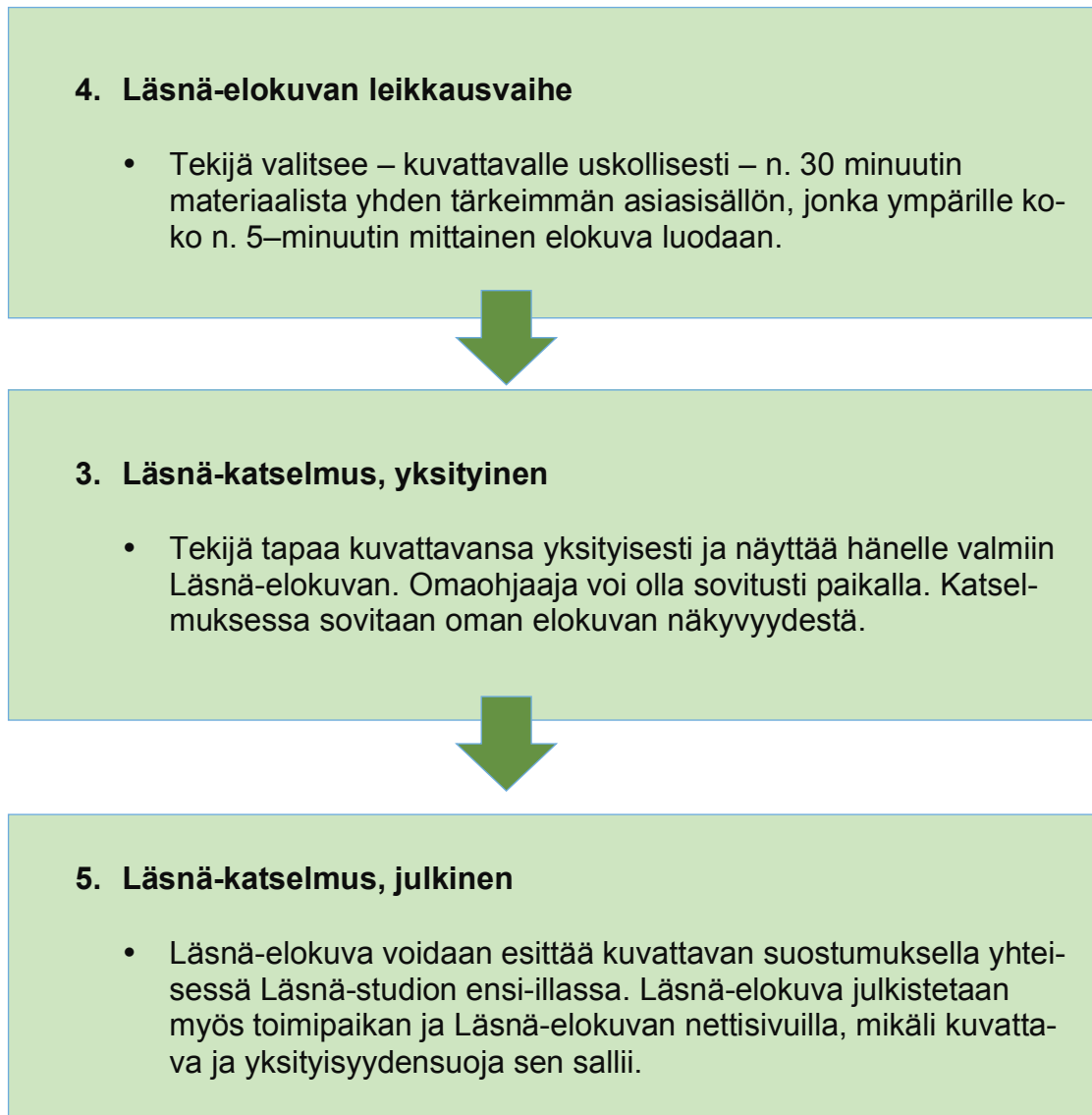
- Läsä-elokuvan tekijä tapaa kuvattavansa yksitellen ennen Läsä-studion tuontia toimipisteeseen tai paikkakunnalle. Omaohjaaja on mahdollisuuksien mukaan tapaamisessa paikalla.

2. Läsä-kuvaus

- Läsä-elokuvan tekijä (haastattelija/kuvaaja) perustaa väliaikaisen Läsä-studion. Hän rakentaa mieleiset kuvausolosuhteet ja testaa kuvan ja äänen valmiiksi.
- Kuvattava tulee studiolle yksin tai omaohjaajansa kanssa. Kuvattavan ulkonäköä ehostetaan. Kuva hyväksytetään kuvattavalla ennen varsinaista kuvaamista.
- Läsä-elokuvan tekijä kohtaa kuvattavansa keskittyneesti kameran kuvatessa noin 30 minuuttia. Kamera kuvaa jalustalta ja kuvattava on lähikuvassa. Kuvauksen lopuksi tekijä kysyy, minkä kohdan keskustelusta kuvattava haluaa erityisesti sisällyttää omaan Läsä-elokuvaansa.

Kuva 8. Liikkuvan Läsna-studion palvelumalli

Liikkuva Läsna-studio voidaan toteuttaa 1–3 kertaa asiakkuuden aikana. Yksi toteutettu Läsna-elokuva näyttää yhden hetken asiakkaan kuntoutumisen matkalta. Kaksi tai kolme kertaa toteutettuna Läsna-elokuvista voi nähdä asiakkaan kuntoutumisen ja muutostyön kehittymistä.

12 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Dokumenttielokuvien tekijänä olen tottunut pitämään huolta työskentelyn eettisyydestä. Olen ollut tietoinen julkisuuden vaikutuksesta kuvattaviini ja heidän ympäristöönsä. Sovelsin tätä aiempaa kokemustani opinnäytetyössäni. Lähinnä se tarkoitti sitä, että toimin niin kuin Tutkimuseettinen neuvottelukunta

(2012, 6) suosittelee: rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti, sekä ihmisiä ja yhteisöjä kunnioittaen.

Tutkittavan henkilön täytyy tietää olevansa tutkittavana, ja hänen tulee saada tietoa tutkimuksen sisällöstä ja käytännön toteutuksesta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8). Tiedotin jokaista opinnäytetyöhöni osallistunutta ihmistä ja yhteistyötahoa työn sisällöstä, toteutuksesta ja tavoitteista. Joillekin tahoille lähetin heidän pyynnöstään myös erillisen tutkimussuunnitelman. Osallistujat osallistuivat vapaaehtoisesti kehittämistyöhön ja tiesivät olevansa tutkittavina. Sain osallistujilta ja yhteistyötahoilta allekirjoitetut tutkimus-, haastattelu- ja kuvausluvat.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan tutkijan täytyy kunnioittaa tutkittavien henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavina oleville ihmisille ja yhteisöille merkittäviä riskejä, vahinkoja tai haittoja. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7.) Olin erityisen tarkka opinnäytetyöhön osallistuneiden henkilöiden yksityisyyden suojasta. Varmistin jokaiselta henkilöltä tavan, jolla sain heihin viitata. Valikoin opinnäytetyössä esitetyt tulokset ja suorat lainaukset niin, etteivät henkilöt ole niistä tunnistettavissa.

Kehittämistyöstä valmistui kuusi Läsä-elokuvaa. Hyväksytin elokuvat yksityisesti kuvattavilla ennen niiden julkistamista. Kuvamateriaalit annoin kuvattaville ja tuhosin itseltäni. Elämään jäivät tämä opinnäytetyö ja kuusi valmistunutta Läsä-elokuvaa.

Vilkan (2015) mukaan tutkimuksen luotettavuuden arviointia tulee tehdä koko ajan esimerkiksi suhteessa teoriaan, analyysitapaan, luokitteluun, tutkimiseen, tulkintaan, tuloksiin sekä johtopäätöksiin. Tutkijan tulee antaa lukijoille riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, jotta lukijat voivat arvioida tutkimuksen tuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2018). Olen arvioinut opinnäytetyön luotettavuutta alusta lähtien. Valitsemani teoreettisen viitekehyksen muodostin luotettavista ja alkuperäisistä lähteistä, jotka pyrin esittämään tarkasti. Aineistonkeruu tapahtui systemaattisesti ja huolellisesti. Luokittelussa olin mahdollisimman totuudenmukainen. Tarkastin nauhoitettujen kommenttien ja haastatteluiden todenperäisyyden, sekä sen kuinka ne oli esitetty. Toin esiin Läsä-

elokuva projektin sekä arviointiprosessin mahdollisimman tarkasti ja niin, että lukija ymmärtäisi, miltä pohjalta opinnäytetyön tulokset ja pohdinta oli johdettavissa.

Opinnäytetyön tekijä on luova omassa näkökulmassaan: esimerkiksi siinä, millaisen aihepiirin, tai millaiset teoriat, tutkimuskysymykset, tutkittavat ja analyysitavan hän valitsee. Keskeistä on kuitenkin koko ajan uskollisuus tutkittaville ja alkuperäiselle aineistolle. Viimeistelyn yhteydessä arvioin vielä kertaalleen kaiken keskeisen opinnäytetyössä esitetyn materiaalin. Tämä tarkoitti erityisesti sitä, että kävin läpi opinnäytetyön tulokset ja niistä johdetut johtopäätökset varmistaen, että asiat oli esitetty oikein.

Kehittämistyöhöni osallistui kuusi kuvattavaa, kaksi yhteistyöhenkilöä, ensi-iltayleisö sekä minä kehittämistyön toteuttajana. Työstä saadut tulokset ja johtopäätökset eivät ole tällä otannalla yleistettäviä tilastollisessa merkityksessä. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (s.a.) viittaavat Hirsjärveen ym. (2004), joiden mukaan yksittäisenkin tapauksen perusteellisessa tutkimuksessa voidaan kuitenkin saada esille se, mikä aiheessa on merkittävää ja mikä mahdollisesti toistuisi myös yleisemmän tason tarkastelussa. Kun kehittämistyön tuloksia vertaa aiempiin Läsna-elokuvasta saatuihin kokemuksiin (ks. luku 4), voidaan mielipiteissä ja ajatuksissa nähdä toistuvuutta ja yhteneväisyyksiä. Pienestä otannasta huolimatta Läsna-elokuvasta voi tämän opinnäytetyön kautta tuoda esille niitä asioita, jotka ovat menetelmässä merkittäviä.

13 LOPPUSANAT JA KEHITTÄMISEHDOTUS

Loppusanoja kirjoittaessani elämme koronakevättä. Ihmiset ovat eläneet karanteenimaisissa oloissa erillä toisistaan. Nyt jos koskaan olemme huomanneet tarpeemme todella kohdata toinen ihminen.

Läsna-elokuvan synnyttämisessä eräänä inspiraation lähteenä toimi performansitaiteilija Marina Abramovićin suurta suosiota saavuttanut teos ”The Artist is Present” (2010). Vuonna 2010 New Yorkissa MoMA-taidemuseossa ihmiset jonottivat päästäkseen istumaan tuolille vastapäätä Abramovićia. Taiteilija istui hiljaa ja kohtasi ihmiset yksitellen ja läsnäolevasti. Sanoja ei vaihdettu, mutta katseet kohtasivat usein pitkänkin aikaa. Kolmen kuukauden ajan, kah-

deksan tuntia päivässä, Abramović kohtasi tuolillaan istuen yhteensä 1000 ihmistä, joista monet liikuttuivat kyyneliin saakka. (vrt. MoMALearning s.a..)

Abramović hämmästeli performanssinsa suosiota: ”Kukaan ei voinut kuvitella...että joku varaisi aikaa vain istuakseen ja osallistuakseen yhteiseen katseeseen kanssani. Se oli todellinen yllätys...tämä ihmisten suunnaton tarve saada kontakti toiseen ihmiseen.” (MoMALearning s.a..)

Tässä kiireen, sosiaalisen median ja älypuhelimien sävyttämässä ajassa elää aidon kohtaamisen kaipuu. Kaipuu siihen, että ihmiset pysähtyisivät kohtamaan toisensa oikeasti, kiinnostuneesti ja välittäen. Aina ei sanoja tarvita – pelkkä läsnäoleva oleminen toiselle ihmiselle voi olla vaikuttava, jopa liikuttava kokemus, kuten ”The Artist is Present” -teoksessa huomattiin.

Läsnä-elokuva on syntynyt ihmisen tarpeeseen tulla kohdatuksi ja nähdyksi. Vaikka Läsnä-elokuva soveltuu toteutettavaksi missä vaan, olen opinnäytetyössäni rajannut kohderyhmäkseni sosiaalialan psykososiaalisen asiakaskohtaamisen. Mänttari-van der Kaupin (2019) mukaan tutkimustieto sosiaalialan työoloista ja työhyvinvoinnista ei ole tuonut mukanaan laajamittaista myönteistä muutosta, ja uupumuksesta uhkaa tulla uusi normaali. Kuten tutkimukset osoittavat, vaikuttavat haasteelliset työolot väistämättä myös asiakaskohtauksiin. Mänttari-van der Kaup ei tyydy toteamaan tilanteen ongelmallisuutta, vaan kertoo aloittaneensa tutkimushankkeen, jossa etsitään uusia arjen konkreettisia käytäntöjä tehdä eettisesti kestävää sosiaalialan työtä (vrt. Mänttari-van der Kaup 2019).

Liikkuva Läsnä-studio voisi olla yksi konkreettinen keino lisätä kiireettömän psykososiaalisen työn toteutumista sosiaalialan asiakaskohtauksissa. Kun studio viedään keskitetysti useiden eri sosiaalipalveluiden asiakkaiden lähettyville, kustannuksetkin pysyvät kohtuullisina työn laadusta tinkimättä.

Aloitatan ensin olemalla itse Läsnä-elokuvien tekijänä. Tämän opinnäytetyön myötä syntyy kuitenkin myös jatkokehittämisajatus. Mikäli sosiaalialan työntekijöillä ja opiskelijoilla herää kiinnostusta opiskella menetelmää tarkemmin, suunnittelen tulevaisuudessa myös koulutuksen Läsnä-elokuvasta. Koulutuksessa opiskelijat voisivat toteuttaa Läsnä-elokuvia joko toisistaan tai valitse-

mistaan asiakkaista, sekä reflektoida elokuvien myötä omaa suhdettaan asiakas kohtaamiseen.

LÄHTEET

Buber, M. 1993. Minä ja Sinä. Saksankielinen alkuteos ”Ich und Du” 1923. Juva: Wsoy.

Eklund, V. 2019. Kiire vaivaa sosiaalityötä – riski joutua mielenterveyden vuoksi sairauslomalle jopa kaksinkertainen. MTV uutiset. WWW-sivu. Päivitetty 26.10.2016. Saatavissa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kiire-vaivaa-sosiaalityota-riski-joutua-mielenterveyden-vuoksi-sairaslomalle-jopa-kaksinkertainen/6135346#gs.8bf5if> [viitattu 8.5.2020].

Geller, S.M. & Greenberg, L.S. 2002. Therapeutic Presence: Therapists’ experience of presence in the psychotherapy encounter. *Person-Centered & Experiential Psychotherapies*. Volume 1, 2002, Issue 1-2. 71–86. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.sharigeller.com/_images/pdfs/Therapeutic_presence.pdf [viitattu 8.11.2018].

Granfelt, R. 1999. Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, R., Jokiranta, H., Karvinen, S., Matthies, A-L. & Pohjola, A. 1999. Monisärmäinen sosiaalityö. 3.painos. Jyväskylä: Gummerus.

Haarakangas, K. 2009. Läsnäoleva oleminen, kuulluksi tuleminen ja tasa-arvoisuus perheterapiassa. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.dialogic.fi/pdf/pt_julkaisut/Haarakangas2009.pdf [viitattu 3.12.2019].

Haarakangas, K. 2011. Voimistava läsnäolo. Mielen tiet lapsuudesta vanhuuteen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heinonen, N. 2016. Kohtaaminen Martin Buberin ja Carl Rogersin tuotannossa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52192/URN-NBN-fi-jyu-201612054964.pdf?sequence=4> [viitattu 15.11.2018].

Helminen, J. 2013. Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus. Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://core.ac.uk/download/pdf/30083990.pdf> [viitattu 7.11.2018].

Hiltunen, P. 2017. Palvelusta tuotteeksi. Käsikirja palvelutuotteiden muotoiluun. Diakonia-ammattikorkeakoulu Oy. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokra. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/133352/Muut_978-952-493-300-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 16.11.2018].

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 2. painos. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

- Hänninen, K. 2004. Kohtaamisen kokemuksia epävarmuuden näyttämöllä. Kokemuksellinen ensitieto vammaisen lapsen syntyessä. *Stakes. Tutkimuksia* 147. Tiivistelmä tutkimuksesta. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/78015/Tu147-KohtaamisenKokemuksia.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 2.12.2019].
- Hänninen, K. & Poikela, R. 2016. Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 148–164.
- Jokinen, A. 2017. Tavoiteltavat sosiaalityöntekijän ominaisuudet ja vuorovaikutusasetelmat asiakkaan kohtaamisessa opiskelijoiden tulkitsemina. *Janus, Sosiaalipolitiikan ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakausilehti*, 25 (3), 191-207. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://journal.fi/janus/article/view/59417/26594> - <https://journal.fi/janus/article/view/59417/26594> [viitattu 7.11.2018].
- Järvinen, M-K. 2015. Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla. Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96536/978-951-44-9683-%207.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 15.11.2018].
- Kallio, K.P., Korkiamäki, R. & Häkli, J. s.a. Myönteinen tunnistaminen – näkökulma hyvinvoinnin edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Teoksessa Häkli, J., Kallio, K.P. & Korkiamäki, R. (toim.) *Myönteinen tunnistaminen*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 90. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/myonteinen_tunnistaminen.pdf [viitattu 9.11.2018].
- Kemmo, J. 2016. Kohti psykososiaalisen sosiaalityön itseymmärrystä - Vuorovaikutus menetelmänä ja käytäntönä suomalaisessa psykososiaalisen työn diskurssissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. *Sosiaalityö. Pro gradu –tutkielma*. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99186/GRADU-1464946764.pdf?sequence=1> [viitattu 8.11.2018].
- Kokkonen, T. 2016. Aito dialogi ja kommunikatiivinen toiminta. Täyttä vuorovaikutusta etsimässä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. *Sosiaalipedagogiikka. Pro gradu –tutkielma*. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160833/urn_nbn_fi_uef-20160833.pdf [viitattu 3.12.2019].
- Kolari, T. s.a. Palvelumuotoilu on nyt kuuminta hottia. Innokylä. Artikkel. [WWW.sivu](http://www.sivu). Saatavilla: https://www.innokyla.fi/ajankohtaista/uutinen?p_p_id=simplenewsviewer_WAR_simplenewsportlet&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&simplenewsviewer_WAR_simplenewsportlet_resourcePrimKey=6395156&p_r_p_-1445576156_likableAssetClassName=net.ambientia.innokyla.portlet.simplenews.model.NewsEntry&p_r_p_-1445576156_likableAssetClassID=6395156 [viitattu 13.12.2019].

Käyhkö, K. 2012. Kuntoutujan kuvat. Voimauttavaa toimintamuotoa etsimässä. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Aikuiskasvatustieteen Pro gradu –tutkielma. Tiivistelmä. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20151001/urn_nbn_fi_uef-20151001.pdf [viitattu 15.11.2018].

Mannersola, T. 2014. Ihmisen kohtaaminen – hupeneva voimavara asiakastyössä. Uudistuva sosiaalialan osaaminen. Sosiaalialan opiskelijoiden ja opettajien yhteisblogi. Päivitetty 6.6.2014. Saatavissa: <https://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/06/06/ihmisen-kohtaaminen-hupeneva-voimavara-asiakastyossa/> [viitattu 15.11.2018].

Mannerström, K. 2015. Mitä kuuluu? Kiirettä pitää: Tapaustutkimus sosiaalialan työstä. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu –työ. Tiivistelmä. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17150/abstract-fin.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 8.11.2018].

MoMALearning 2010. The Artist Is Present. WWW-sivu. Saatavilla: https://www.moma.org/learn/moma_learning/marina-abramovic-marina-abramovic-the-artist-is-present-2010/ [viitattu 29.4.2020].

Mänttari-van der Kuip, M. 2015. Work-Related Well-Being among Finnish Frontline Social Workers in an Age of Austerity. University of Jyväskylä. The faculty of Social Sciences. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45924/978-951-39-6191-6_vaitos29052015.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 7.11.2018].

Mänttari-van der Kuip 2019. Uupumisen ei tarvitse olla uusi normaali. Tiedeblogi. Jyväskylän yliopisto. WWW-sivu. Saatavissa: <https://jyunity.fi/ajattelijat/uupumisen-ei-tarvitse-olla-uusi-normaali/> [viitattu 8.5.2020].

Mäntyneva, M. 2016. Hallittu projekti. Jäntevästä suunnittelusta menestykselliseen toteutukseen. E-kirja. Helsingin seudun kauppakamari.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon Trükikoda.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. E-kirja. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Pietilä, J. 1993. Martin Buber – ääri viivoja. Teoksessa Buber, M. 1993. Minä ja Sinä. s. 7–21. Juva: WSOY.

Raitio, R. 2015. Tutkija: kiire uuvuttaa sosiaalityöntekijät. Yle uutiset. WWW-artikkeli. Päivitetty 6.5.2015. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-7975768> [viitattu 8.5.2020].

Rantamäki, N. 2016. Onko enää kolmatta vaihtoehtoa? Kolmannen sektorin erityisyys ja ammattimainen sosiaalipalvelujen tuottaminen. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016):6, 632–643. PDF-dokumentti. Saatavissa:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132298/YP1606_Rantamaki.pdf?sequence=1 [viitattu 16.11.2018].

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Rogers, C. 1956. The Necessary and Sufficient Conditions of Therapeutic Personality Change. *Journal of Consulting Psychology*, Vol. 21, s. 95–103. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://app.shoreline.edu/dchris/psych236/Documents/Rogers.pdf> [viitattu 4.12.2019].

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. 1. Painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Teemahaastattelu. KvaliMOTV. WWW-sivut. Saatavilla: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html [viitattu 3.12.2018].

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Ryhmähaastattelu. KvaliMOTV. WWW-sivut. Saatavilla: https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_4.html [viitattu 14.1.2020].

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu. KvaliMOTV. WWW-sivu. Saatavilla:

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html [viitattu 20.5.2020].

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Yleistäminen. KvaliMOTV. WWW-sivu. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_2_3.html [viitattu 10.6.2020].

Silfverberg, P. Ideasta projektiksi. Projektinvetäjän käsikirja. Konsulttitoimisto Planpoint Oy. PDF-dokumentti. Saatavilla:

http://www.helsinki.fi/urapalvelut/materiaalit/liitetiedostot/ideasta_projektiksi.pdf [viitattu 11.12.2019].

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavilla: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf> [viitattu 20.2.2020].

Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://publications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0537-6/urn_isbn_978-952-61-0537-6.pdf [viitattu 12.11.2019].

Sosiaalihuoltolaki. 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalityö. WWW-sivu. Saatavissa: <https://stm.fi/sosiaalityo> [viitattu 13.11.2019].

Sosnet 2003. Sosnetin sosiaalityön määritelmä. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet. WWW-sivu. Saatavilla: <https://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Sosnetin-maaritelma> [viitattu 12.11.2019].

SPR Ystävätoiminta. Suomen Punaisen Ristin WWW-sivut. Saatavilla: <https://rednet.punainenristi.fi/ystavatoiminta> [viitattu 3.12.2018].

SPR Omaishoitajien tukitoiminta. Suomen Punaisen Ristin WWW-sivut. Saatavilla: <https://rednet.punainenristi.fi/node/50542> [viitattu 11.10.2019].

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Jyväskylä: Gummerus.

Talentia 2017. Malli sosiaalihuollon laillistettujen ammattihenkilöiden työnjaon laatimiseksi sosiaalialan työpaikoille. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.talentia.fi/wp-content/uploads/2018/02/Malli-sosiaalihuollon-laillistettujen-ammattihenkiloiden-tyonjaon-laatimiseksi-sosiaalialan-tyopaikoille.pdf> [viitattu 15.11.2018].

Toikko, T. 1997. Psykososiaalinen lähestymistapa sosiaalityössä. Sosiaalipoliitikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakausilehti Janus (2), 169–185.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf [viitattu 29.5.2020].

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvat tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf [viitattu 29.4.2020].

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Voimauttava valokuva. Voimauttavan valokuvan menetelmä. WWW-sivu. Saatavissa: <http://voimauttavavalokuva.net/menetelma.htm> [viitattu 16.11.2018].

Weckroth, A. 2007. Mitä merkitsee ”psykososiaalinen” päihdehoidossa?. Julkaisussa Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):4. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101216/074weckroth.pdf> [viitattu 7.11.2018].